

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Opettajalla ja perheellä ei ole yhteistä kieltä

Kommunikaatio-opettajan ja asioimistulkin yhteistyö
perheopetustilanteessa

Jatta Koljonen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Huhtikuu / 2014

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Jatta Koljonen	Sivumäärä 56 ja 7 liitesivua
Työn nimi Opettajalla ja perheellä ei ole yhteistä kieltä – Kommunikaatio-opettajan ja asioimistulkin yhteistyö perheopetustilanteessa	
Ohjaava opettaja Hanna Putkonen-Kankaanpää	
Työn tilaaja ja työelämäohjaajat Evantia Oy, Sanna Hämäläinen ja Karoliina Varsio	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä viittomien opettajien ja asioimistulkkien kokemuksia heidän yhteistyöstään perheopetustilanteissa. Tämän lisäksi opinnäytetyössä pyrittiin kuvaamaan kommunikaation perheopetuksen tulkkauksen käytäntöjä ja tulkkauksen vaikutusta opetustilanteeseen ja opettajan työskentelyyn. Opinnäytetyö on suunnattu kommunikaatio-opetuksen ammattilaisille, mistä johtuen tietoperusta painottuu puhuttujen kielten asioimistulkkauspalvelun toteutumisen kuvaukseen. Tietoperustaa varten haastattelin Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen ja Helsingin kaupungin sosiaalitoimen vammaispalveluiden edustajia.</p> <p>Evantia Oy toimi opinnäytetyöni tilaajana, ja työelämäohjaajina toimivat Sanna Hämäläinen ja Karoliina Varsio Evantia Oy:n alaisesta Opetustilaus.fi-palvelusta. Opinnäytetyössä oli tarkoitus kerätä Evantialle tietoa, jota he voivat hyödyntää alihankkijoidensa koulutuksessa ja tukemisessa uudessa ja ajankohtaisessa kommunikaatio-opettajia askarruttavassa asiassa. Evantia voi mahdollisesti hyödyntää opinnäytetyön tuloksia myös yhteistyössään Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen ja heidän kauttaan tilattavien asioimistulkkien kanssa. Lisäksi opinnäytetyöstä voi hyötyä suoraan myös kommunikaatio-opettajat sekä alan opiskelijat, esimerkiksi Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelman pedagogiikan suuntautumisvaihtoehdon valinneet alan tulevat ammattilaiset.</p> <p>Aineistonkeruun toteutin havainnoimalla kolmea viittomien perheopetustilannetta ja tämän jälkeen toteutuilla teemahaastatteluilla. Haastattelut tein havainnointitilanteissa työskennelleiden kolmen kommunikaatio-opettajan ja kahden asioimistulkin kanssa. Haastatteluilla opettajilla ja asioimistulkeilla oli kokemusta useassa tulkatussa perheopetustilanteessa työskentelystä. Havainnoinnin ja haastattelujen avulla kerätty tieto on teemoitettu opinnäytetyölle asetettujen tutkimuskysymysten ja aineistosta esiin nousseiden teemojen mukaisesti.</p> <p>Tulosten mukaan kommunikaation perheopetukset asioimistulkin välityksellä ovat yleensä sujuvia opetustilanteita. Asioimistulkkien ja opettajien välinen yhteistyö sujuu opetustilanteissa hyvin, vaikkei yhteistyötä tapahdukaan tilanteiden ulkopuolella. Asioimistulkin huomioimista helpottaa opettajien oma kokemus vammaisten henkilöiden tulkkauksen alalla toimimisesta. Asioimistulkin välityksellä toteutetut perheopetustilanteen muuttuvat kerta kerralta luonnollisemmaksi kaikkien osapuolien näkökulmasta, ja opettaja ja asioimistulkki löytävät usein nopeasti toimivan tavan yhteistyölle. Haastavat tilanteet yhteistyössä ovat poikkeuksia, ja johtuvat yleensä yksittäisten ammattilaisten toimintatavoista tai opetusympäristöstä. Opettajien mukaan niin vieraskielisissä kuin yksikielisissäkin opetustilanteissa on tärkeää asiakaslähtöisyys ja opetuksen mukauttaminen perheen tarpeiden ja kykyjen mukaisesti.</p> <p>Opinnäytetyön tulokset eivät ole yleistettäviä, sillä kyseessä on vain kolme yksittäistä opetustapausta ja niissä osallisina olleet ammattilaiset. Työstä voi kuitenkin saada eväitä tulkin välityksellä tapahtuvissa opetustilanteissa työskentelyyn ja työhön valmistautumiseen. Työn tarkoituksena ei ole antaa yleispelejä ohjeita opetustilanteissa toimimiseen, vaan kuvata uutta ilmiötä sekä jakaa maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettaneiden viittomien opettajien ja opetustilanteissa tulkanneiden asioimistulkkien kokemuksia. Työn liitteinä löytyy tilaajalle kootut vinkkilistat niin kommunikaatio-opettajille kuin asioimistulkeille. Vinkkilistojen on tarkoitus helpottaa yhteistyön aloittamista vieraskielisissä perheopetuksissa.</p>	
Asiasanat puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, opetus, asioimistulkkaus, maahanmuuttajatausta	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpreting

ABSTRACT

Author Jatta Koljonen	Number of Pages 56 + 7
Title The teacher and the family don't share a language - Cooperation between the teacher of communication and the community interpreter when teaching communication for a family	
Supervisor Hanna Putkonen-Kankaanpää	
Subscriber and Mentor Evantia Ltd, Sanna Hämäläinen and Karoliina Varsio	
Abstract <p>The purpose of this thesis was to gather information about the cooperation between the teachers of sign supported communication and the community interpreters when they work together while teaching sign based communication in families. In addition the thesis aimed to describe the practices when interpreting in sign based communication teaching and its impact on the situation and the work of the teacher. This thesis was written mainly for the professionals working with communication teaching, so the focus of the knowledge base was in describing how the community interpreting system works in Finland. To support the base of the thesis there were two interviews done: one with the representative of Helsingin seudun asioimistulkkipalveluskeskus (the Center of Community Interpreting within Helsinki Region) and the other with the representative of Social Services for the Disabled in Helsinki.</p> <p>The subscriber of the thesis was Evantia Ltd. As Mentors I had Sanna Hämäläinen and Karoliina Varsio from Opetustilaus.fi –service, which is a communication teaching service relay provided by Evantia Ltd. The intention of the study was to gather information for Evantia Ltd to be used when educating and supporting their subcontractors in a topic that is relatively new and confusing in the minds of communication teachers. Evantia Ltd can potentially use the data also while cooperating with Helsingin seudun asioimistulkkipalveluskeskus and the community interpreters who work through them. Also the thesis can directly benefit the communication teachers working in the field and those who are studying to become signed communication teachers.</p> <p>The data for this thesis was gathered through observation in three communication teaching situations and thereafter interviewing three teachers and two community interpreters who had been working in those situations. The interviews were implemented with theme interview method. The data was analyzed by dividing it into different themes. The themes were set out from the study questions and from other themes that could be raised from the gathered data.</p> <p>The result show that the teaching of communication with an interpreter works usually well. The cooperation between the teacher and the interpreter is successful in the teaching situations, even though there is no cooperation before or in between the situations. Because the teachers have experience of working in the field of interpreting for the Disabled it is easy for them to be considered of the needs of the community interpreter. Challenging situations are exceptions and have occurred due to working methods of individual professionals or the teaching environment. Customer-oriented teaching is the key to successful communication teaching in a family with immigrant background.</p> <p>The results of the study gives examples of cooperation between the teacher and the community interpreter in sign supported communication teaching situations. The purpose of this thesis is not to give instructions in how to act when teaching or interpreting in a communication teaching situation for a family with immigrant background, but to describe a new phenomenon and to share some experiences of working in a multilingual teaching situation from the perspective of both the teachers and the community interpreters. As a part of the appendix there are gathered some things for the teachers and the interpreters to take into consideration when preparing for cooperation.</p>	
Keywords augmentative and alternative communication, teaching, community interpreting, immigrant background	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA	6
2.1 Aiheen merkityksellisyys ja ajankohtaisuus sekä työn tilaajan esittely	6
2.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	8
2.3 Työn rakenne ja rajaus	9
3 KOMMUNIKAATIO-OPETUS	10
3.1 Viittomakommunikaatio ja tukiviittomat	11
3.2 Perheopetus	12
3.3 Viittomien opettajan pätevyysvaatimukset	14
4 MAAHANMUUTTAJAT PERHEOPETUKSEN ASIAKASRYHMÄNÄ	15
4.1 Maahanmuuttajien taustoista ja asemasta Suomessa	16
4.2 Asioimistulkkaukset Suomessa	17
4.3 Kommunikaatio-opetus maahanmuuttajataustaisissa perheissä	21
4.4 Asioimistulkin rooli	23
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	24
5.1 Aineistonkeruumenetelmät: teemahaastattelu ja havainnointi	25
5.2 Tutkielmaan osallistujat ja tutkielman toteutus	27
6 OPINNÄYTETYÖN TULOSTEN ESITTELY	30
6.1 Opetustilanteeseen valmistautuminen	30
6.2 Opetustilanne asioimistulkin välityksellä	32
6.3 Opettajien kokemuksia asioimistulkin kanssa työskentelystä	35
6.4 Asioimistulkkien kokemuksia perheopetustilanteissa työskentelystä	39
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	41
7.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin	41
7.2 Opinnäytetyön annin pohdinta ja arviointi	43
7.3 Tutkielman luotettavuus ja eettinen arviointi	48
7.4 Jatkotutkimusehdotuksia	51
LÄHTEET	53
LIITTEET	57

1 JOHDANTO

”Vai viittomakommunikaation opettamista vieraskielisessä perheessä?” Tämä oli hämmästyntynyt reaktioni kuullessani keväällä 2013 eräältä kanssaopiskelijalta koulutuksesta, johon hän oli ilmoittautunut. Koulutus oli Evariantian järjestämä ja tarkoitettu heidän kauttaan työskenteleville kommunikaatio-opettajille. Aiheena oli kommunikaatio-opetus maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Koulutus oli harmikseni suosittu, ja kurssi oli täyttynyt osallistujista ennen kuin ehdin sinne ilmoittautua.

Olen valinnut viittomakielen tulkin koulutusohjelmassa pedagogisen suuntautumisvaihtoehdon. Ammattikorkeakoulutuksessa korostetaan opiskelijoille, että meistä juuri valmistuneista ammattilaisista on alalle hyötyä, sillä meillä on hallussamme tuorein tieto. Huomasin kuitenkin, että viittomakommunikaation opettaminen vieraskielisissä perheissä oli asia, josta minulla ei ollut laisinkaan tietoa tai edes aavistusta, että tällainen tilanne voisi tulla urallani ajankohtaiseksi. Aloin tutkia asiaa. Aihe oli järjestetyn koulutuksen perusteella ajankohtainen, mikä on yksi edellytys ammattikorkeakoulun opinnäytetöille. Lisäksi voin oppia sellaista, johon en ollut löytänyt ajatuksia tai vastauksia suuntautumisopintojen aikana tai muualta tietoa etsiessäni. Ehdotin yhteistyötä Evariantialle, joka halusikin toimia työni tilaajana ja työelämäkumppaninani, heidän ilmaisuaan lainatakseni.

Kommunikaation opetustilanteisiin, joissa perheellä ja opettajalla ei ole yhteistä kieltä, voidaan tilata asioimistulkkaus. Yhdessä työelämän ohjaajien kanssa päädyimme rajaamaan opinnäytetyössä käsiteltäväksi aiheeksi kommunikaatio-opettajan (myöhemmin opettaja) ja puhutun kielen asioimistulkin (asioimistulkki) yhteistyöhön. Opinnäytetyössä halusin tuoda esiin molempien yhteistyösapuolien näkökulmia, sekä kuvata käytännön toimintamalleja.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA

Suomessa on yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia perheitä, mikä näkyy osaltaan myös yhteiskunnan palveluissa, esimerkiksi juuri kommunikaatio-opetuksessa. Kommunikaatio-opettajien asiakaskuntaan yhä useammin myös maahanmuuttajataustaisia perheitä (Evantia 2013b). Osalla näistä perheistä ei ole opettajan kanssa yhteistä kieltä, ja näin ollen opetuksia on toteutettu joko englannin kielellä tai puhutun kielen asioimistulkin avulla (Bussman-Virta & Mäki 2011, 30; Evantia 2013b). Tässä opinnäytetyössä pureudun tarkemmin tulkattuihin opetuksiin.

2.1 Aiheen merkityksellisyys ja ajankohtaisuus sekä työn tilaajan esittely

Opinnäytetyöni tilaajana ja yhteistyökumppanina toimiva Evantia Oy on vaativien asiantuntijapalveluiden välittämiseen ja tilaustenhallintaan erikoistunut yritys, jonka palveluihin kuuluu Opetustilaus.fi-konsepti. Opetustilaus.fi:n koordinaattorit etsivät perheille kommunikaatio-opettajan perheen saatua opetuspäätöksen kotikunnaltaan. (Evantia 2013a.) Evantian tavoitteena on kehittää Opetustilaus.fi palvelua siten, että se vastaa mahdollisimman hyvin erilaisten asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin (Evantia 2013b).

Opinnäytetyössäni tutkin viittomien opettajan ja asioimistulkin yhteistyötä perheopetustilanteessa. Aihe on lähtöisin työelämän tarpeista. Opetustilaus.fi-palvelun koordinaattorit ovat huomanneet, että maahanmuuttajataustaiset ja vieraskieliset perheet ovat tulleet kommunikaatio-opetuspalvelun piiriin. Kielimuuri, kulttuurilliset erot ja opettajan epävarmuudet aiheuttavat haasteita opetuksen toteuttamisessa, ja joissain perheissä opetuksessa tarvitaan opettajan lisäksi tulkkia. Näistä epävarmuutta aiheuttavista tekijöistä johtuen maahanmuuttajaperheisiin on ollut haastavaa löytää opettajaa. Evantia järjestikin toukokuussa 2013 koulutuksen kommunikaatio-opettajilleen tämän uuden asiakaskunnan kohtaamisen helpottamiseksi. (Evantia 2013b.)

Evantia ja Opetustilaus.fi sen osana haluaa tarjota alihankkijoilleen tietoa ja koulutusta ajankohtaisista ja opettajia askarruttavista asioista (Evantia 2013b). Opinnäytetyöni voi toimia yhtenä välineenä madaltaa kynnystä ottaa vastaan maahanmuuttajaperheille myönnettyjä perheopetuksia. Opinnäytetyöni tarjoaa näin Evantialle tietoa ja työkalun tiedonjakoon alihankkijoilleen sekä tämän myötä kentälle kommunikaatio-opettajien arkeen.

Edellä olen perustellut työn merkittävyyttä tilaajalle, ja kommunikaation opetusala hyötynee työstä juuri Evantia Oy:n kautta. Känkänen (2013, 37–40; 58–59) on viittomakommunikaation opettajan kohtaamia eettisiä haasteita koskevassa opinnäytetyössään haastatellut ammattilaisia heidän kokemuksistaan opettamisesta maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Hän on esittänyt, että aihetta olisi hyvä tutkia lisää esimerkiksi keskittymällä puhutun kielen tulkkauksen vaikutukseen opetustilanteeseen. Hänen opinnäytetyössään haastateltujen opettajien kokemusten mukaan itse opettaminen ei eroa merkittävästi suomenkielisissä perheissä tapahtuvasta opetuksessa, mutta haastavaksi opettamisessa maahanmuuttajataustaisissa perheissä koettiin esimerkiksi vieraan kulttuurin tavat, tulkin vaikutus tilanteeseen ja perheen vieraan kielen yhdistäminen suomalaisten viittomien kanssa.

Känkäsen (2013) opinnäytetyön ”*Tää opettajan etiikkahan ei ole ollenkaan niin selkeää.*” *Opettajan kohtaamia eettisiä haasteita viittomakommunikaation perheopetuksessa* lisäksi Bussman-Virran ja Mäen (2011) opinnäytetyö *Opettajuus viittomakielen tulkin kokemana* ovat tutkimuksia, jotka osittain sivuavat tämän opinnäytetyön aihetta. Molemmissa opinnäytetöissä nostetaan esille myös viittomien opettajan työskentely maahanmuuttajataustaisessa perheessä, ja mainitaan tulkkauksen tarpeen vaikuttavan opetustilanteeseen.

Henkilökohtaisesti opinnäytetyöni aihe kiinnostaa minua, sillä vieraskielisissä ja -kulttuurisissa perheissä tapahtuvaan viittomakommunikaation opetukseen ei toistaiseksi ole perehdytty pedagogisissa suuntautumisopinnoissa. Haluan itse oppia uutta opinnäytetyöni kautta. Koen myös tärkeäksi sen, että työstäni hyötyy myös kommunikaatio-opetusala, opinnäytetyöni tilaaja Evantia ja sitä kautta toivottavasti myös kommunikaatio-opettajat ja -ohjaajat arjen työssään.

2.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tilaajalle tietoa maahanmuuttajataustaisten perheiden viittomakommunikaatio-opetustilanteista, joissa on mukana asioimistulkki. Halusin opinnäytetyössäni kerätä opettajien ja asioimistulkkien kokemuksista perheopetustilanteista. Tarkoituksena oli selvittää, miten tulkin läsnäolo vaikuttaa opetustilanteeseen, ja mitä seikkoja tulkin ja viittomakommunikaation opettajan tulee ottaa huomioon, jotta kommunikaation opetustilanteesta saadaan toimiva.

Känkänen (2013, 58–59) ehdotti opinnäytetyössään yleisten ohjeiden luomista kommunikaatio-opettajille asioimistulkin käytöstä perheopetustilanteissa. Tämä auttaisi varmasti monia opettajia uuden perheopetuksen alkaessa sellaisissa maahanmuuttajataustaisissa perheissä, joiden kanssa ei löydy yhteistä kieltä (Känkänen 2013, 58–59). Opinnäytetyöni tavoitteena oli kerätä ja jakaa hyviä käytänteitä ja kokemuksia opettajien ja asioimistulkkien yhteistyöstä. Työn antiin tutustumisesta lienee hyötyä aihetta tuntemattomille opettajille. Yhtälailta opinnäytetyön tavoitteena oli luoda valmistautumismateriaalia myös asioimistulkeille toimeksiantoon valmistautumiseksi. Opinnäytetyön tuloksista tehtiin myös materiaali (Liitteet 1–2) työn tilaajalle Evantialle, joka voi mahdollisesti hyödyntää sitä tarpeidensa mukaan, esimerkiksi koulutuksissaan. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen osallistun Evantian järjestämään vapaamuotoiseen kommunikaatio-opettajien keskustelutilaisuuteen, jossa on tarkoitus tarjota vertaistukea opettajien kesken maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettamisen näkökulmasta.

Opinnäytetyölle on sen tavoitteiden perusteella asetettu seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Mitä tulee huomioida kommunikaatio-opettajan ja puhutun tulkin yhteistyössä sujuvan ja luontevan perheopetustilanteen luomiseksi?

- Mitä eroavaisuuksia yksikieliseen opetukseen nähden opettaja kohtaa ja millaisia toiveita hänellä on yhteistyölle?
- Millaisia piirteitä asioimistulkki kohtaa perheopetustilanteissa, ja millaisia toiveita hänellä on?

2. Millaisia hiljaista tietoa opettajilla ja asioimistulkeilla on yhteistyöstä perheopetustilanteissa?

3. Miten tulkin läsnäolo vaikuttaa perheopetustilanteeseen opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen?

2.3 Työn rakenne ja rajaus

Opinnäytetyö on suunnattu erityisesti kommunikaatio-opettajille, alalla muissa tehtävissä työskenteleville ja alan opiskelijoille, joiden oletetaan tuntevan kommunikaation tuen ja opetuksen perustaa. Tästä syystä tietoperustassa keskitytään laajemmin puhuttujen kielten asioimistulkkauspalvelun käytäntöihin kuin kommunikaatio-opetuksen perusteisiin. Kommunikaation tuen ja opettamisen periaatteet kuuluvat kuitenkin olennaisena osana työn tietoperustaan, mutta ne käsitellään tiiviisti. Näin ollen myös kommunikaatio-opetuksen alan ulkopuoliset toimijat, esimerkiksi aiheesta kiinnostuneet asioimistulkit, voivat oppia opinnäytetyöstäni.

Puhuttujen kielten asioimistulkkauspalvelun kuvauksessa ja kommunikaatio-opetusten tulkkausta käsitellessä korostuu erityisesti Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen näkökulma. Alaa ja sen ilmiöitä kuvataan kyseisen alan toimijan toiminnasta ja sen tarjoamista palveluista käsin siitä syystä, että Evantia tekee yhteistyötä juuri Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen kanssa (Evantia 2013b). Tämä yhteistyö on seurausta kommunikaation perheopetuksen järjestämisvastuussa olevan tahon, kuntien sosiaalitoimen vammaispalveluiden, ja Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen yhteistyösuhteesta (Henkilökohtainen tiedonanto, Sanna Hämäläinen 9.4.2014).

Vuonna 1995 Helsingin, Vantaan, Espoon ja Kauniaisten yhteishankkeena perustettu Helsingin seudun asioimistulkkeskus on maan suurin kunnallinen tulkkaus-, käännös- ja asiakaskoulutuspalveluja tuottava yksikkö. Se toimii Vantaan kaupungin hallinnon alaisuudessa, mutta tarjoaa palveluitaan maanlaajuisesti lähes kaikissa viranomaisten tarvitsemisissä maahanmuuttajakielissä. (Vantaan kaupunki 2014a.) Tulkkauspalveluita tarjotaan tällä hetkellä yli 90 kielessä noin 400 asioimistulkin voimin.

Helsingin seudun asioimistulkkikeskuksen lisäksi pääkaupunkiseudulla on myös useita muita tulkkaus- ja käännöspalveluita tarjoavia yrityksiä. (Henkilökohtainen tiedonanto, Janne Salo 26.2.2014.)

Opinnäytetyön tietoperustan selkeyttämiseksi ja monipuolistamiseksi haastattelin Helsingin seudun asioimistulkkikeskuksen suunnittelijaa Janne Saloa helmikuussa ja Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveysviraston pohjoisen alueen vammaisten sosiaalityön johtavaa sosiaalityöntekijää Pirjo Nummelinia maaliskuussa 2014. Helsingin seudun asioimistulkkikeskuksesta tilataan asioimistulkit perheopetustilanteisiin ja kuntien vammaisten sosiaalityö on vastuussa kommunikaation perheopetuksen järjestämisestä sitä tarvitseville kuntalaisille. Näin ollen opinnäytetyön tietoperustassa on saatu esiteltäviä tulkattua kommunikaation perheopetustilanteen järjestämiseen osallistuvien tahojen rooleja ja näkökulmia kokonaisvaltaisesti, Evantian roolia palvelun välittäjänä unohtamatta.

3 KOMMUNIKAATIO-OPETUS

Tässä luvussa esittelen kommunikaatio-opetuksen sisältöä ja toteuttamista. Näkökulmana opinnäytetyössä on puhetta tukevien viittomien perheopetus, joten esittelen kommunikaatio-opetuksen alaa tästä aiheista käsin ja siihen keskittyen. Opinnäytetyössä käytetään viittomia opettavista kommunikaatio-opettajista heidän koulustaustastaan riippumatta termiä *opettaja*. Opettaja on yleiskäsitteenä hyvin laaja. Lukiijan täytyy työtä lukiessaan huomioida edellä esitetty käsitteen määrittely, ja varoa tekemästä huolimattomia yleistyksiä laajemmin opettajien ja asioimistulkkien yhteistyöstä.

Opinnäytetyön aineiston keruun ja kirjoittamisen hetkellä pääkaupunkiseudulla oli käynnissä myös useita kommunikaatio-opetuksia, joissa puheen tueksi perheelle ohjataan kommunikointikansion käyttöä asioimistulkin välityksellä (Henkilökohtainen tiedonanto, Karoliina Varsio 31.10.2013). Laaja kommunikointikansio on yksi graafisilla merkeillä tuetun kommunikaation apuväline. Kommunikointikansio sisältää kuvia ja symboleita, joita on tarkoitus osoittaa puheen tukena. (Huuhtanen 2011a, 50–53.)

Tutkielmani pääpaino oli viittomien perheopetuksessa, mutta yksi tutkielmaa varten havainnoitu opetustilanne oli juuri kommunikointikansion käytön ohjausta. Keskityin tutkimuksessani viittomien perheopetustilanteisiin, sillä viittomakielentulkin koulutusohjelman pedagoginen suuntautumisvaihtoehto antaa valmiudet puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä ainoastaan viittomilla tuetun kommunikaation opettamiseen. Tuloksia esitellessä analysoin hieman viittomien ja kommunikaatioskansion käytön perheopetusten tulkkauksen eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä.

3.1 Viittomakommunikaatio ja tukiviittomat

Viittomakommunikaatio on yksi puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomuodoista. Puhetta tukevasta kommunikaatiosta puhutaan, kun sillä pyritään edistämään ja täydentämään puheilmaisua, kun taas puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät korvaavat puheilmaisun kokonaan. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20.) Henkilölle, jolla on vaikeuksia kielellisessä kommunikaatiossa, eli ongelmia ymmärtää tai ilmaista itseään puheella, tulisi puheen ohelle opettaa vaihtoehtoinen kommunikaatiokeino (Autio & Ylijoki 2005, 9). Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät, englanniksi *Augmentative & Alternative Communication*, lyhemmin AAC-menetelmät, valitaan aina yksilöllisesti päätöksensaaajan lähtökohdista ja tarpeista käsin. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20; Huuhtanen 2011b, 20–21.) Suomessa AAC-menetelmistä yksi yleisimmin käytetyistä on puheen tukeminen viittomilla, mistä käytetään yleisesti nimitystä tukiviittomat (Huuhtanen 2011c, 27).

Viittomakommunikaatio on puhetta tukeva tai korvaava manuaalinen kommunikaatiomuoto, jonka perustana on aina puhuttu kieli sille ominaisine rakenteineen. Viittomakommunikaatiota käyttäessä viittomat lainataan aina kansallisesta viittomakielestä, joka itsessään on luonnollinen kieli. Viittomakommunikaatio pitää sisällään niin sanotun tukiviittomisen, jolloin puhutun viestin avainsanoja tuetaan niitä vastaavilla viittomilla sekä viitotun puheen, jota käytettäessä viestin jokaisen sanan yhteydessä tuotetaan myös sen viittomavastine. (Vatanen & Rantala 2006, 12; Huuhtanen 2011c, 27–28; von Tetzchner & Martinsen 2000, 22–23.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään puhetta tukevan viittomisen opettamiseen.

3.2 Perheopetus

Viittomakommunikaation perheopetus on opetuspäätöksen haltijalle, hänen perheelleen sekä lähipiirilleen annettavaa opetusta (Vatanen & Rantala 2006, 10–11). Tässä opinnäytetyössä opetuspäätöksen haltijasta käytetään myöhemmin pelkästään termiä *lapsi*, sillä tutkimukseen osallistuvissa tapauksissa opetuspäätös oli myönnetty yhdelle perheen lapsista. Lisäksi Helsingissä opetuspäätöksiä on haettu ja myönnetty pääsääntöisesti alle kouluikäisille tai alaluokkalaisille lapsille (Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014). Opetus järjestetään sopeutumisvalmennuksena, joka myönnetään henkilölle asetukseen vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista perustuen. (Vatanen & Rantala 2006, 10–11). Kommunikaatio-opetuksen myöntää vammaispalvelulain perusteella sopeutumisvalmennuksena lapsen kotikunnan sosiaalitoimi. Sopeutumisvalmennus kuuluu kunnan määrärahasidonnaisiin palveluihin. (Ohtonen & Roisko 2013; Rätty 2010, 291.)

Kuntien määrärahasidonnaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään kunnan varaamien määrärahojen edellyttämässä ja mahdollistavassa laajuudessa sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan (Rätty 2010, 111–118). Haastattelemani Helsingin kaupungin vammaisten sosiaalityön johtavan sosiaalityöntekijän Pirjo Nummelinin (Henkilökohtainen tiedonanto 5.3.2014) mukaan lapsiperheiden kommunikaatio-opetuksia on pidetty tärkeinä, ja opetukset on myönnetty niitä tarvitseville perheille.

Lasta hoitava lääkäri tai puheterapeutti tekee lausunnon viittomakommunikaation perheopetuksen tarpeesta. Tämän jälkeen perheet hakevat perheopetuspäätöstä kotikuntansa sosiaalitoimesta vammaispalveluista vastaavalta henkilöltä lomakkeella, jonka liitteenä tulee olla edellä kuvattu lausunto ja lääkärin lausunto sairaudesta tai vammasta. (Haaksilahti 2005; Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014). Viittomakommunikaatio-opetuksen myöntämisen edellytyksenä on, että perhe on toimittanut lomakkeen liitteineen kotikuntansa sosiaalitoimen vammaispalveluihin. Mikäli perheen kotikunta on se kunta, josta vammaispalveluihin kuuluvaa sopeutumisvalmennusta anotaan, on perhe oikeutettu palvelun saamiseen. Näin ollen myös vieraskieliset kuntalaiset ovat oikeutettuja viittomakommunikaation perheopetukseen, mikäli lasta hoitava lääkäri tai puheterapeutti näin katsoo. (Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014). Tällöin opetuksen sujumiseksi tilan-

teessa saatetaan tarvita asioimistulkkauspalvelua, jonka järjestymisestä kerron tarkemmin luvussa 4.2 *Asioimistulkkaus Suomessa*.

Kommunikaatio-opetuksen tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen juurruttamalla puhetta tukeva kommunikaatiotapa perheen ja lähiympäristön käyttöön. (Vatanen & Rantala 2006, 10–11; Ohtonen & Roisko 2013.) Asiakaslähtöisyys on viittomakommunikaation opetuksen ja kommunikaatiotavan valinnan kulmakivi ja edellytys, jotta uusi kommunikaatiomuoto tulee luonnolliseksi osaksi perheen arkea. (Vatanen & Rantala 2006, 10–11; von Tetzchner & Martinsen 2000, 20; Huuhtanen 2011, 20–21.) Opetus kohdistuu kommunikaatiotukea tarvitsevan henkilön lähipiiriin ja toimintaympäristöön. Tavoitteena on opettaa perheelle arkipäiväiseen käyttöön sopiva taitotaso heille valitussa kommunikaatiomuodossa. Tällöin kommunikaation tukea tarvitseva yksilö saa mallia lähiympäristöltään, tulee ymmärretyksi ja oppii uusia vuorovaikutustaitoja. (Ohtonen & Roisko 2013.)

Kommunikaation opettajat kohtaavat työssään toisistaan poikkeavia opetustilanteita yleisistä ryhmäopetuksista yksilö- tai perheopetukseen kotioloissa. Kommunikaatio-opettajan asiakaskunta on heterogeeninen, ja opettajan tulee aina muokata toimintaansa ja opetusta oppilaidensa lähtökohdat huomioiden. Kommunikaatio-opettajalta vaaditaan herkkyyttä kohdata asiakkaansa yksilöllisesti. Toimivien lähestymistapojen ja opetusjärjestelyiden löytäminen sekä opetukseen osallistujien motivointi on kommunikaatio-opettajan työn perusta. (Autio & Ylijoki 2005, 12–13.)

Perheopetus poikkeaa usean hengen ryhmäopetuksesta huomattavasti. Opettajan on tärkeä huomioida erilaiset oppijat – kaikki opetukseen osallistuvat henkilöt ovat yksilöitä, joiden tarpeet sekä tavat ja kyky oppia ovat yksilöllisiä. Viittomakommunikaatiota opettaessa tärkeintä on, että opetukseen osallistuvat sisäistävät opitut viittomat ja tätä kautta viittomien käytöstä tulee osa arkipäiväistä kommunikaatiota lapsen kanssa. Opetukselle on tärkeää asettaa realistiset tavoitteet yksilöllisesti osallistujien kykyjen ja resurssien mukaisesti, jotta opetus tuntuu antoisalta ja mielekkäältä. (Vatanen & Rantala 2006, 11–12.)

Viittomakommunikaation perheopetusta voidaan toteuttaa kotiopetuksena perheen kotiolosuhteissa, tai kotiopetuksena myönnettyjä opetustunteja voidaan jakaa kodin

ja esimerkiksi lapsen päiväkodin tai koulun kesken. (Vatanen & Rantala 2006, 12–13.) Näissäkin tilanteissa opetuspalvelun tarjoavan kunnan vammaispalvelujen ohjeistuksen mukaan on joko opetuspäätöksen saajan tai jonkun hänen perhepiiristään osallistuttava opetustilanteeseen (Henkilökohtainen tiedonanto, Sanna Hämäläinen 9.4.2014). Vaihtoehtona perheopetukselle on useamman perheen samanaikainen ryhmäperheopetus ennalta sovitussa paikassa. Perheopetus toteutetaan kotiopetuksena siten, että viittomakommunikaation opettaja tulee perheen kotiin yhteisesti etukäteen sovittuna aikana. Tällainen opetus mahdollistaa monen opetuspäätöksen saajan lähipiiriin kuuluvan henkilön osallistumisen opetustilanteeseen. (Vatanen & Rantala 2006, 12–13.) Tässä työssä keskitytään viittomien perheopetukseen kotiopetuksena, ja siitä käytetään termiä *perheopetus*.

3.3 Viittomien opettajan pätevyysvaatimukset

Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit ovat kommunikaatio-opetuspalvelut kilpailuttaessaan määritelleet opettajien pätevyysvaatimukset tuotteittain. Tukiviittomia opettavilla henkilöillä tulee tarjouspyynnön mukaan olla suoritettuna viittomakielentulkin ammattikorkeakoulututkinto, viittomakielen aineopinnot yliopistossa, viittomakielen ohjaajan koulutus, Kuurojen kansanopiston viittomakielilinja, viittomakommunikaation erikoistumisopinnot tai viittomakielen tai viitotun puheen keskitason tentti. Näiden koulutusten lisäksi tukiviittomia päteväitvät opettamaan joko puheterapeutin tutkinto tai puhevammaisten tulkin erikoistumistutkinto. (Helsingin kaupunki 2011.)

Käytännössä kilpailuttamattomilla alueilla voi viittomia opettavien joukkoon kuulua myös muiden ammattikuntien edustajia, esimerkiksi erityisopettajia tai kuurojen vanhempien kuulevia lapsia, joilla on opetusalan koulutus. (Autio & Ylijoki 2005, 16–17.) Jo ennen Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien kommunikaatio-opetuspalvelujen kilpailutusta vuonna 2011, Evantian opetuspalveluita tuottavien yritysten edustajat kokoontuivat pohtiakseen sopeutumisvalmennuksena annettavan kommunikaatio-opetuksen järjestämistä syksyllä 2008. Työryhmä loi esityksen palvelun järjestämisestä. Esitys pyrki osaltaan edistämään opetuksen ammatillisuutta, ja se tehtiin tulevaa kilpailutusta silmällä pitäen. Tässä esityksessä on määritelty opettajan vähim-

mäispätevyysvaatimukset ja opetuksen tuoteryhmät, sekä opettajien pätevyysvaatimukset tuoteryhmittäin. (Trogen 2010.)

Viittomakommunikaation opetuksen osalta työryhmän esityksen vähimmäispätevyysvaatimukset vastaavat pitkälti Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien tarjouspyynnössä esittämiä pätevyysvaatimuksia. Työryhmän esityksessä on kuitenkin määritelty viittomakielen ja viittomakommunikaation opettajien vähimmäispätevyysvaatimukset myös pedagogisesta näkökulmasta. Nämä pätevyysvaatimukset toteuttaa opettaja, joka on suorittanut tulkikoulutukseen sisältyvät pedagogiset opinnot tai perusopinnot pedagogiikasta, kasvatustieteestä, erityispedagogiikasta tai aikuiskasvatuksesta. (Trogen 2010.)

Toteutin opinnäytetyöni pääkaupunkiseudulla. Näin ollen Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien kommunikaatio-opetuspalveluiden tarjouspyynnössä määritellyt Tukiviittomien opetus -tuotetta opettavien pätevyysvaatimukset sitovat tutkielmaan osallistuvia opettajia. Luvussa 5.2 kerron tarkemmin tutkimusosuuteen osallistuneiden opettajien koulutustaustoista.

4 MAAHANMUUTTAJAT PERHEOPETUKSEN ASIAKASRYHMÄNÄ

Tässä luvussa esittelen maahanmuuttajataustaisia henkilöitä kommunikaatio-opetuksen asiakasryhmänä. Luvussa keskityn myös asioimistulkkauspalveluun osana maahanmuuttajataustaisten henkilöiden palveluita ja kommunikaatio-opetuksen välineenä. Asioimistulkkauspalvelu eroaa muutamilta keskeisiltä osin vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. Havainnollistan myös näiden eri tulkkauspalveluiden eroja, sillä suurella osalla kommunikaatio-opetusta tarjoavista henkilöistä on kokemusta lähinnä vammaisten tulkkauspalvelun alalta, ja asioimistulkkiensa kanssa työskennellessä lienee hyvä tuntee myös heidän työnsä taustoja.

4.1 Maahanmuuttajien taustoista ja asemasta Suomessa

Suomessa puhutaan äidinkielenä 148 eri kieltä. Vuoden 2012 alussa suurimmat kieli-ryhmät Suomessa suomen- ja ruotsinkielisten jälkeen olivat järjestyksessä venäjän-, viron-, somalin-, englannin- ja arabiankieliset. Varsinkin viron- ja venäjänkielisten määrä on lisääntynyt huomattavasti viime vuosina, mutta myös esimerkiksi somalin, kiinan ja thain puhujien määrä on kasvanut. Suurin osa muita kieliä puhuvista asuu pääkaupunkiseudulla. Esimerkiksi Helsingin asukkaista noin 11,5 prosentilla on äidinkielenään muu kuin suomi, ruotsi tai saame. (Oikeusministeriö 2013, 14–15.) Vuonna 2013 koko Suomen väestönkasvusta vieraskielisen väestön osuus oli 90 %. Maamme kokonaisväestöstä 5,3 %:lla on äidinkielenään muu kuin suomi, ruotsi, tai saame. Vieraskielisten arvioitiin vuonna 2013 ohittavan maamme ruotsinkielisten määrän alkuvuodesta 2014. (Tilastokeskus 2013.) Lisäksi Helsingin kaupungin tietokeskuksen (2013, 19) ennusteraportin mukaan Helsingin seudun vieraskielisten määrä tulee nousemaan vuoden 2012 127 000 hengestä (9,3 % väestöstä) vuoteen 2030 mennessä vajaaseen 300 000 henkilöön (18 % väestöstä). Näin ollen pääkaupunki-seutu on otollinen ja tarkoituksenmukainen alue tutkielmani toteuttamiselle.

Vuosina 1990–2010 maahanmuuttajataustainen väestö on kasvanut Suomessa nopeasti. Kasvu on ollut tällä aikavälillä huomattavaa, mutta täytyy huomioida se, että 1990-luvun alussa Suomessa on ollut ulkomaalaistaustaisia henkilöitä verraten vähän. Maahanmuuttajien määrää ja sen muutosta voi tarkastella maahanmuuttajataustaisista henkilöistä yleisesti käytettyjen tilastollista kriteereistä käsin. Näitä kriteereitä ovat henkilön kansalaisuus, kieli ja syntymävaltio. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 38–40.) Tässä työssä käytetään termiä maahanmuuttajataustainen perhe, millä tarkoitetaan ulkomailta, toisesta kulttuurista Suomeen muuttanutta perhettä, jonka kotikieli on muu kuin suomen kieli. Perheenjäsenten kansalaisuudella ei ole tutkimuksessani merkitystä. Maahanmuuttajataustaisen henkilön laajaan määrittelymään kuuluvat ulkomailta Suomeen muuttaneet henkilöt sekä heidän lapsensa, ovatpa he syntyneet ulkomailta tai Suomeen muuttamisen jälkeen (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 44).

Maahanmuuttoa Suomeen tapahtuu monesta eri motiivista käsin, kuten perheen yhdistäminen, pakolaisuus, työ- tai opiskelu tai paluumuutto (Työministeriö 2005, 5;

Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 39). Maahanmuuttajataustaiset henkilöt voivat myös oleskella Suomessa erilaisilla statuksilla riippuen Suomeen tulon syystä ja tämän prosessin vaiheesta. Tällaisia statuksia ovat esimerkiksi turvapaikanhakija, pakolainen, tilapäisen, jatkuvan tai pysyvän oleskeluluvan haltija tai lopulta Suomen kansalainen. (Makkonen & Koskenniemi 2013, 66–79.) Suomessa suomen kansalaisuuden ja jatkuvan oleskeluluvan saaneilla maahanmuuttajilla on muodolliset vapaus- ja perusoikeudet, esimerkiksi oikeus terveyden- ja sosiaalihuoltoon (Malin & Anis 2013, 143).

Haastattelemiini Helsingin kaupungin vammaispalveluiden johtavan sosiaalityöntekijän mukaan kommunikaatio-opetusta tarvitsevat perheet ovat jo asettuneet asumaan Suomeen, ja heidän kotikuntansa on siinä kunnassa, mistä he palvelua hakevat (Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014). Opinnäytetyössä ei tarkemmin keskitytä maahanmuuttajataustaisten perheiden taustoihin, vaan keskitytään tähän kommunikaatio-opetuksen asiakasryhmään kieli- ja kulttuurierojen näkökulmasta. Perheen käyttämästä vieraasta kielestä käytetään opinnäytetyössä termiä *kotikieli*.

4.2 Asioimistulkkaus Suomessa

Maahanmuuttajien ja suomalaisten viranomaisten välisessä viestinnässä, ennen kaikkea sosiaali- ja terveystoimessa, mutta myös oikeuslaitoksen ja opetustoimen piirissä, tarvitaan tulkkauspalvelua (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013, 179). Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen tilastojen mukaan vuonna 2012 tulkkeskuksen tarjoamat tulkkaustunnit jakautuivat toimialoittain siten, että tulkkaustunneista yli 70 % tapahtui joko terveystoimen tai sosiaalitoimen palveluissa (Salo 2013). Kommunikaatio-opetus luetaan tässä tilastoinnissa sosiaalitoimen alaisiin palveluihin, sillä palvelun maksajana toimii kunnan sosiaalitoimen vammaispalvelut.

KUVIO 1. Helsingin seudun asioimistulkkikeskuksen tulkkautuntien jakautuminen toimialoittain vuonna 2012. (Salo 2013 mukailleen.)

Tulkkauspalvelujen tarve on kasvanut merkittävästi maahanmuuton lisääntyttyä. Tulkkauksen järjestämisestä säädetään useassa eri lainkohdassa. Valtion rahoittamat tulkkauspalvelut rajoittuvat pakolaisstatuksella maahan muuttaneille ja tietyin ehdoin paluumuuttajille. Kunnat voivat harkinnanvaraisesti kustantaa tulkkauspalveluja myös muiden maahanmuuttajien tarpeisiin. Viranomaisen toimesta vireille tulevista asioista velvollisuus tulkkauksen järjestämisestä on automaattisesti viranomaistaholla, mutta asianosaisaloitteisissa asioissa viranomainen voi tapauskohtaisesti harkita tulkkauksesta huolehtimisesta. (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013, 179.)

Helsingin seudun asioimistulkkikeskuksen tilastointien mukaan vuonna 2012 heidän tarjoamansa tulkkautunnit jakautuivat siten, että eniten tulkkautunteja tarjottiin järjestyksessä venäjän (17 % asioimistulkkautunneista), somalin (16 %) ja arabian (13 %) kielissä (Salo 2013). Tulkkautuntien jakautumisessa kieliryhmittäin on nähtävissä edellisessä alaluvussa 4.1 esitellyt suurimmat vieraskieliset ryhmät Suomessa, joihin venäjän- somalin ja arabiankieliset kuuluvat viron- ja englanninkielisten kanssa (Oikeusministeriö 2013, 14–15).

Puhuttujen kielten asioimistulkkauspalvelu eroaa viittomakielisten tulkkauspalveluista käytännöiltään perustavasti muutamilta osin. Seuraavaksi esittelen vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelun ja puhuttujen kielten asioimistulkkauspalvelun keskeisimpiä eroja.

Viittomakielen tulkkauspalvelua määrittelee vuonna 2010 voimaan tullut *Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta*. Lain voimaantulovuonna 2010 vammaisten tulkkauspalvelu siirtyi kunnilta Kansaneläkelaitoksen (myöhemmin Kela) järjestämäksi ja kustantamaksi palveluksi (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2007.)

Lain vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010) 5 §:ssä säädetään seuraavasti:

Oikeus tulkkauspalveluun on henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen tai virkistykseen.

Kelan tarjoaman tulkkauspalvelun järjestämiseksi henkilön, jolla on tulkkauspalvelua edellyttämä vamma, on haettava Kelalta oikeutta tulkkauspalveluun (Kansaneläkelaitos 2012a). Hakemukset käsitellään Kelan Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksessa, joka tekee tulkkauspalvelupäätökset asiakkaille. Tulkkauspalvelupäätöksen saatuaan asiakas on oikeutettu käyttämään Kelan tarjoamaa tulkkauspalvelua. (Kansaneläkelaitos 2012b). Kuulo- ja näkövammaisella on oikeus saada vähintään 180 tuntia tulkkausta ja kuulonäkövammaisella vähintään 360 tuntia kalenterivuoden aikana (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010, 6§). Tulkkaa tarvitessaan asiakas tilaa tulkin Kelan välityskeskuksesta (Kansaneläkelaitos 2012c). Vuoden 2014 alusta lähtien vammaisten henkilöiden tulkkien välitystoiminta ollut on keskitetty palvelu, jota hoidetaan maanlaajuisesti Kelan Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksessa (Kansaneläkelaitos 2013).

Kielilain (423/2003) 18 §:ssä todetaan oikeudesta tulkkaukseen seuraavasti:

Jos jollakulla on lain mukaan oikeus käyttää omaa kieltään, mutta viranomaisen kieli tai asian käsittelykieli on toinen, viranomaisen on järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta tai jollei 2 momentista muuta johdu.

Hallintolaissa (434/2003) 26 § säättää tulkitsemisesta ja kääntämisestä:

Viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, jos:

- 1) romani- tai viittomakieltä taikka muuta kieltä käyttävä asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä; tai
- 2) asianosainen ei vammaisuuden tai sairauden perusteella voi tulla ymmärretyksi.

Asia voidaan tulkita tai kääntää sellaiselle kielelle, jota asianosaisen voidaan todeta asian laatuun nähden riittävästi ymmärtävän.

Asian selvittämiseksi tai asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi viranomaisen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä muussakin kuin 1 momentissa tarkoitetussa asiassa.

Lisäksi vieraskielisten tulkkaukspalvelun käyttöä edellyttäviä säädöksiä löytyy esimerkiksi seuraavista laeista: *Ulkomaalaislaki (301/2004) 10 § ja 203 §, Hallintolainkäyttölaki (586/1996) 77 §, Esitutkintalaki (449/1987) 37 §, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 5 § ja Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (759/1987) 7 § ja 9 §.*

Kaikissa edellä mainituissa laeissa korostuu viranomaisen velvollisuus huolehtia tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta. Asioimistulkkaukspalveluita käytettäessä tilaajana toimii aina viranomainen tai työntekijä, ei koskaan maahanmuuttajataustainen henkilö itse. Myös tulkkipalvelun maksajana toimii tilanteesta riippuen joko kunta, valtio tai kolmas taho, esimerkiksi Kela tai Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri HUS. Helsingin kaupungin terveystoimi on tehnyt aikoinaan ohjeistuksen asioimistulkin kanssa työskentelyyn, josta haastattelemani Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen suunnittelija nosti seuraavia huomion arvoisia asioita esille. Tulkin tilaajalla on tulkkipalveluita käyttäessään vastuu laadukkaiden ja ammatillisten palveluiden käyttämisestä. Työntekijä voi tilata tulkin, vaikka maahanmuuttajataustainen asiakas ei sitä kokisi tarpeelliseksi. Asioimistulkki suositellaan tilaamaan aina, jos työntekijä ei tiedä varmasti, onko asiakkaan suomen kielen taito riittävä myös monimutkaisten asioiden hoitamiseksi. (Henkilökohtainen tiedonanto, Janne Salo 26.2.2014.)

Työntekijä tai viranomainen voi tilata asioimistulkkipalvelun joko mistä tahansa kunnallisesta tai seudullisesta tulkkeskuksesta (esimerkiksi Helsingin seudun asioimistulkkeskus), jostakin yksityisestä tulkkiyhtiöstä tai ottaa suoraan yhteyttä freelancer- tai toiminimellä työskenteleviin tulkkeihin (Henkilökohtainen tiedonanto,

Janne Salo 26.2.2014). Tulkkauspalvelun kustannukset eivät voi olla syynä tulkin tilaamatta jättämiselle (Salo 2013).

Kuten tässä luvussa on kuvattu, vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu eroaa puhuttujen kielten asioimistulkkauspalveluista sen järjestämisvastuussa olevan tahon, tilaustavan ja -vastuun, keskitetyn tulkkausvälityksen ja ei-suomenkielisen asiakkaan roolin osalta. Kuitenkin tulkkauspalvelun asiakkaiden oikeus asiakkaalle itselleen maksuttomaan tulkkaukseen on yhdenvertainen, vaikka palveluiden järjestymistavat poikkeavat toisistaan. Molemmissa tulkkauspalveluissa lähtökohtana on, että tulkkauspalvelua tarvitsevalle palvelu tulee järjestää mahdollisuuksien mukaan.

4.3 Kommunikaatio-opetus maahanmuuttajataustaisissa perheissä

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastuvat luonnollisesti sen tarjoamiin palveluihin, niin myös kommunikaatio-opetuksen alan arkeen. Monikulttuuriset maahanmuuttajaperheet ovat uudehko ja kasvava asiakasryhmä kommunikaatio-opetuksen piirissä (Evantia 2013b; Bussman-Virta & Mäki 2011, 30). Syksyllä 2013 kommunikaatio-opetuksen piirissä oli pääkaupunkiseudulla noin 20 maahanmuuttajataustaisia perhettä niin kuvakommunikaation, kommunikointikansion käytön kuin viittomien opetuksen puolella (Henkilökohtainen tiedonanto, Karoliina Varsio 31.10.2013). Vieraskielisissä perheissä opetus voidaan päätyä toteuttamaan esimerkiksi englannin kielellä tai jos opettajalla ja perheellä ei ole yhteistä kieltä, voidaan opetustilanteessa käyttää puhutun kielen tulkkia (Bussman-Virta & Mäki 2011, 30; Evantia 2013b).

Evantia on sopinut Helsingin, Vantaan ja Espoon kanssa, että perheopetustilanteisiin voidaan tilata tulkki niissä perheissä, joissa suomen kielen taito ei ole riittävä opetuksesta parhaalla mahdollisella tavalla hyötymiseksi (Evantia 2013b). Tulkkauksen tarve ilmenee usein jo lasta hoitavan lääkärin tai puheterapeutin lausunnoista perheen hakiessa opetuspäätöstä kunnalta (Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014). Aina tulkkauksen tarvetta ei pystytä arvioimaan etukäteen. Tällöin opettaja voi opetuksen alkuvaiheessa ilmoittaa Evantialle, että tilanteissa tarvitaan asioimistulkkia. (Evantia 2014.) Evantia on ehdottanut pääkaupunkiseudun suurien kaupunkien kanssa sopimaa käytäntöä myös muille sopimuskunnille. Pääkaupunkiseudulla

Evantia tekee yhteistyötä Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen kanssa, kuten alaluvussa 2.3 on kuvattu. (Evantia 2013b.)

Kunnan sosiaalitoimen vammaispalvelut antavat tulkkauspalveluiden tarpeen ilmenytessä maksusitoumuksen tulkin käyttöön, ja tyypillisimmin tulkkaustunteja myönnettään saman verran kuin perheopetustunteja (Evantia 2014; Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014.). Haastatteleman Helsingin kaupungin sosiaalityöntekijän mukaan tulkkausta vaativiin kommunikaatio-opetuksiin tulkkaus on järjestetty ja kustannettu kunnan määrärahasidonnaisista palveluista sen vaikuttamatta opetuspäätöksen laajuuteen (Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014).

Opetustilaus.fi-palvelun koordinaattorit tilaavat tulkit opetustilanteisiin, sillä tämä on käytännössä huomattu selkeimmäksi toimintatavaksi tulkkien tilaamiseksi (Henkilökohtainen tiedonanto, Karoliina Varsio 31.10.2013). Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen näkökulmasta sillä ei ole merkitystä, tilaako asioimistulkkauksen opettaja vai Evantian koordinaattorit (Henkilökohtainen tiedonanto, Janne Salo 26.2.2014). Perheopetustilanteiden tulkkaustilauksissa tilaajana toimii Evantia Oy ja maksajana opetuspäätöksen saajan kotikunnan sosiaalitoimen vammaispalvelut (Evantia 2014).

Bussman-Virta ja Mäki (2011, 49) kuvailevat opinnäytetyössään *Opettajuus viittomakielen tulkin kokemana* erään viittomakielen tulkin kokemuksia viittomakommunikation opettamisesta maahanmuuttajaperheessä puhutun kielen tulkin välityksellä. Puhutun kielen tulkki on opetustilanteessa helpottanut tilanteen kulttuurillista ymmärtämistä toimimalla kulttuurisena mallina, ja opetuksen aikana opettajan tietoisuus vieraasta kulttuurista on kasvanut. Toisaalta tulkin käyttäytyminen on opettajan näkökulmasta koettu jossain tilanteissa myös hämmentävänä, esimerkiksi kun tulkki haluaa osallistua harjoituksiin tai kommentoi perheen viittomista.

Opetustilaus.fi-palvelu on koonnut palveluntuottajilleen opetuspalvelun toimintamalleista dokumentin, jonka avulla pyritään sujuvoittamaan palvelun ja palveluntuottajien yhteistyötä. Tässä dokumentissa annetaan myös hieman ohjeita asioimistulkin käytössä kommunikaation opetustilanteissa. Opettajaa kehoitetaan ottamaan huomioon tulkin käytöstä seuraavat erityispiirteet opetuksessa. Dokumentissa korostetaan

muun muassa opetuskertojen aikatauluttamista hyvissä ajoin, jotta paikalle saataisiin aina sama tulkki tai joku perheelle muodostetusta tulkkingistä. Lisäksi dokumentissa mainitaan, että opettajan ja tulkin yhteistyöstä opetuksen sujuvoittamiseksi esimerkiksi seuraavan opetuskerran aiheista keskustelun ja yhteisten toimintatapojen sopimisen myötä. (Evantia 2013c.) Evantia on aiemmin tuotettujen ohjeistusten lisäksi laatimassa opinnäytetyön kirjoittamisen hetkellä uutta, laajempaa materiaalia maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettamisesta (Evantia 2014).

4.4 Asioimistulkin rooli

Arkielämän tilanteissa tarvitaan tulkkauspalvelua maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ja viranomaisten välillä silloin, kun heidän kanssakäymiseensä ei löydy yhteistä kieltä. Tällaista tulkkausta kutsutaan asioimistulkkaukseksi. Tulkkausta tarvitaan arkisista tilanteista aina oikeudellisiin kuulemisiin – kommunikaation perheopetustilanne kuuluu yhtenä pienenä osana asioimistulkin työkenttään. Asioimistulkilla on tilanteessa oma pelkästään viestinnällinen ammattiroolinsa. Hän tulkkaa tilanteessa käytettävät puheenvuorot, ja tarvittaessa selittää viestin ymmärtämisen kannalta olennaisia kulttuuriseikkoja. Tulkki tarjoaa asiakkailleen ymmärtämisen edellytykset kieli- ja kulttuurierojen ylitse. (Opetushallitus 2006, 21.)

Tulkin tulee olla täysivaltainen ja täysi-ikäinen henkilö, jonka ei tule olla asioimistilanteeseen osallistuvien henkilöiden lähisukulainen, ystävä tai etenkin lapsi. Asioimistulkiksi opiskellaan näyttötutkinnon kautta ja tulkkeja koskee asioimistulkkien ammattisäännöstö. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2002.) Syksystä 2011 alkaen on ollut tarjolla myös puhuttujen kielten asioimistulkkien koulutusohjelma Diakonia-ammattikorkeakoulussa (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2012). Tulkin ammattinimike ei ole Suomessa suojattu, ja toimeksiantajan vastuulla onkin aina varmistua, että tulkki on ammattitulkki, joka tuntee ammattisäännöstön. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2002.)

Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen tulkeilla on hyvin toisistaan poikkeavia koulutustaustoja. Yleisesti voidaan sanoa, että Euroopan valtakielillä tulkkavailla tulkeilla on taustallaan korkeakoulututkinto, mistä esimerkkinä voi olla myös kielten

maisteriopinnot yliopistosta. Jos kielellä on tarjolla asioimistulkin näyttötutkintokoulutusta, se on pitkälti edellytys tulkkina työskentelylle. Kaikista kielistä ei kuitenkaan ole sopivaa koulutusta tarjolla, tai päteviä tulkkeja ei ole saatavilla, jolloin asioimistulkkien pätevyysvaatimuksista joudutaan joustamaan. Näin ollen asioimistulkkien ammattitaidoissa voi olla huomattavia eroja. Helsingin seudun asioimistulkkipalveluskeskus tekeekin aktiivisesti yhteistyötä erilaista tulkkaus- ja näin ollen myös koulutustarpeita ennakoidessa. Helsingin seudun asioimistulkkipalveluskeskuksessa kuitenkin korostetaan asioimistulkkien ammattisääntöjen (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry 2013) kohtaa 12 ”tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan”, jota pidetään yhtenä avainasiana tulkin pätevoitymisessä. (Henkilökohtainen tiedonanto, Janne Salo 26.2.2014.)

Asioimistulkit työskentelevät Helsingin seudun asioimistulkkipalveluskeskuksessa joko kuukausipalkkaisissa työsuhteissa tai freelancereina joko yksityisinä elinkeinonharjoittajina tai oman yrityksen kautta. Suurin osa tulkkipalveluskeskuksen kautta toimivista asioimistulkeista toimii freelancer-pohjaisessa työsuhteessa, ja voi tällöin työskennellä samanaikaisesti useamman työnantajan, esimerkiksi useamman tulkkipalveluskeskuksen, palveluksessa. Kuukausipalkkalisille työntekijöille ja sopimuksesta niin sanotuille avoimen kalenterin freelancereille toimeksiantoja sijoitetaan tulkkipalveluskeskuksesta suoraan tulkkipalveluskeskuksen kalentereihin. Osalta freelancer-tulkeista kysytään erikseen toimeksiannon vastaanottamisesta. Näistä käytännöistä on sovittu tulkkipalveluskeskuksesta. (Henkilökohtainen tiedonanto, Janne Salo 26.2.2014.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyössäni on kysymyksessä laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata todellista elämää, ja tutkia kohteeksi valikoitua ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaiseksi. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään löytämään uusia huomioita ja paljastamaan tosiasioita, eikä niinkään vahvistamaan jo olemassa olevia oletuksia totuuden tilasta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160–161.) Tarkoitukseni oli saada kerättyä tietoa uudehkosta ilmiöstä – mitä perheopetuksen arjessa tapahtuu ja millaisia kokemuksia opettajilla ja asioimistulkeilla on yhteistyöstä.

5.1 Aineistonkeruumenetelmät: teemahaastattelu ja havainnointi

Tutkielmani toteuttamismenetelmiksi valitsin haastattelun ja havainnoinnin. Haastattelut toteutin sekä opettajille että asioimistulkeille, sillä tarkoitukseni oli kerätä kokemuksia tilanteesta molemmilta osapuolilta. Mielestäni tämä oli tärkeää, sillä tutkimuksen näkökulmana on asioimistulkin ja opettajan yhteistyö opetustilanteessa, mikä on molemminpuolista toimintaa.

Havainnointi sopii erityisen hyvin tutkimusmenetelmäksi, jos tutkittavasta ilmiöstä tiedetään vasta vähän, jolloin esimerkiksi haastattelurungon suunnittelu on vielä hankalaa. Havainnointimenetelmän etuna on muun muassa saadun tiedon kytkeytyminen tiivistä kontekstiinsa. Havainnoimalla saadaan tietoa siitä, mitä käytännössä tapahtuu, eikä vain osallistujien kertomuksia ja kokemuksia todellisuudesta. Lisäksi havainnointi on ainoa keino kerätä toiminnasta monipuolista tietoa lukuisine yksikohtineen. (Grönfors 2010, 157–159; Hirsjärvi ym. 2009, 212–214.) Oletuksena havainnointitilanteisiin lähdetessä oli, että ulkopuolisena havainnoijana saatan mahdollisesti osata puuttua johonkin yksityiskohtaan opettajan ja asioimistulkin yhteistyössä, mitä he eivät ole edes osanneet työssään ajatella. Havainnointia tekevän tutkijan on oltava tarkkana havainnointitilanteessa, että hän osaa erotella tekemänsä havainnot ja omat tulkintansa kyseisistä havainnoista (Hirsjärvi ym. 2009, 117).

Perheopetuksen seurannat toteutin osallistumattomana havainnointina. Tämä tarkoittaa, että tutkija on tilanteessa paikalla tekemässä muistiinpanoja, mutta pyrkii olemaan mahdollisimman näkymätön ja vaikuttamatta tilanteen kulkuun. Haittapuolena tällaisessa tutkimusmetodissa saattaa kuitenkin olla, että tarkkailutilanne muuttaa tutkittavien käytöstä. Tutkimuseettisesti tarkasteltuna tutkimukseen osallistujille on tärkeä kertoa, mitä tutkitaan ja varmistaa heidän suostumuksensa tutkimukseen. (Grönfors 2010, 159–161; Hirsjärvi ym. 2009, 212–214.) Osallistumaton, ulkopuolinen havainnointi mielletään usein systemaattisen havainnoinnin piirteeksi. Systemaattisessa havainnoinnissa laaditaan havainnoinnin tueksi erilaisia luokitteluskeemoja. Näiden käyttö vaatii asiantuntemusta ja koulutusta tehtävään. (Hirsjärvi ym. 2009, 214.) Laadin tilanteeseen orientoituakseni ja mukaan tueksi otettavaksi havainnointipohjan, jonka tarkoitus oli auttaa minua tekemään relevantteja havainnoita. Laadin tämän pohjan siten, ettei se sido minua liikaa. Havainnointitilanteessa minun

täytyi olla avoin tekemään havaintoja, joita en ennalta ole osannut aavistaa omiin vähäisiin kokemuksiini opetustilanteista ja tulkkauksesta peilaten. Kyseessä ei siis ole systemaattinen havainnointi, sillä minulla ei ollut valmiuksia sen toteuttamiseen, vaan havainnointiaineisto muodostui itse tilanteessa.

Haastattelujen kautta sain kerättyä opettajien ja tulkkien kokemuksia, jotka olivat olennainen osa tutkielmaani. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 43–48) mukaan haastattelut on perinteisesti jaettu strukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin. Strukturoitujen haastattelujen ääripäässä on järjestykseltään ja muodoltaan tarkasti suunnitellut lomakehaastattelut, kun taas strukturoimattomassa tai avoimessa haastattelussa edetään haastateltavan ehdoilla. Strukturoitujen ja strukturoimattomien haastattelujen välimuotona on puolistrukturoitu haastattelu, jossa osa näkökulmista on ennalta päätettyjä. Tällaisesta haastattelutyypistä tunnetuimpia on teemahaastattelu. (Tiittula & Ruusuvuori 2005,11.) Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ovat etukäteen selvillä, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys ovat avoimia (Tiittula ym. 2005, 11; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 208–209; Hirsjärvi & Hurme 2010, 43–48). Teemahaastattelussa on kyse eräänlaisesta keskustelusta, jota haastattelija ohjailee siten, että saa vastauksia tutkimuksensa aihepiireihin (Eskola & Vastamäki 2010, 26). Tätä opinnäytetyössä käyttämäni haastattelumuoto oli puolistrukturoitu teemahaastattelu.

Haastattelutapoja on jaoteltu muutenkin kuin haastatteluun osallistuvien määrän ja haastattelun strukturointiasteen mukaan. Yhtenä uutena jaottelutapana Tiittula ja Ruusuvuori (2005, 12) jakavat haastattelut etnografisiin, joiden tavoitteena on kartoittaa haastateltavien elämänpiiriä, ja kerronnallisiin haastatteluihin, joiden kautta kerätään haastateltavien kertomuksia kokemuksistaan. Näistä kahdesta toteuttamani haastattelut edustavat kerronnallista haastattelua, sillä tavoitteeni on kerätä opettajien ja asioimistulkkien kokemuksia yhteistyöstä perheopetuksessa.

Opinnäytetyön liitteistä löytyvät haastattelurungot (Liitteet 3–4) opettajille ja asioimistulkeille on suunniteltu siten, että saisin haastatteluista vastaukset tutkimuskysymyksiini. Tarkastutin haastattelurungot ohjaajillani ennen niiden käyttöä. Pyysin havainnointiin ja haastatteluihin asianmukaiset luvat aina tilanteeseen osallistuvilta täysikäisiltä henkilöiltä. Äänitin haastattelut, sillä se antaa tutkijalle mahdollisuuden palata

tilanteeseen tarkistamaan tulkintoja ja asiasisältöjä. Nauhoite mahdollistaa myös tutkijalle haastattelutilanteen vuorovaikutuksen ja omalla toiminnalla siihen vaikuttamisen tarkkailun. Lisäksi äänitteen jälkikäteen kuuntelu antaa tutkijalle mahdollisuuden löytää haastattelusta sellaisia sävyjä ja nyansseja, joita haastattelija ei välttämättä ensi kuulemalta ole huomannut. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 14–15.)

Aineistonkeruun jälkeen aloitin analysoinnin litteroimalla haastatteluaineiston. Aineiston analysointi ja aineiston keruu tapahtuivat osittain päällekkäin, johtuen aineistonkeruun ajanjakson pituudesta. Useimmiten teemahaastattelua on analysoitu teemoittelemalla, eli jäsentämällä aineistoa teemoittain ja sitten sitä pelkistämällä, ja tyypittelemällä, eli erilaisia tyyppikuvauksia aineistosta konstruoimalla (Eskola & Vastamäki 2010, 42–43). Tässä opinnäytetyössä haastatteluaineisto on analysoitu teemoittelemalla. Teemojen valinta pohjautui tutkimuskysymyksiin ja tutkimusaineistosta esiin nousseisiin teemoihin. Analyysin tehtävä on tiivistää aineistoa siten, ettei olennaista jää pois, vaan vastaavasti kasvattaa sen informaatioarvoa (Eskola 2010, 187–199).

5.2 Tutkielmaan osallistujat ja tutkielman toteutus

Toteutin opinnäytetyön tutkimusosuuden havainnoimalla kahta viittomien ja yhtä kommunikointikansion käytön perheopetustilannetta marraskuusta 2013 huhtikuuhun 2014 välisenä aikana. Havainnointitilanteen jälkeen haastattelin yksittäin havainnointitilanteessa työskennelleitä viittomien opettajia, AAC-ohjaajaa ja asioimistulkkeja teemahaastattelujen muodossa. Yksi asioimistulkeista kieltäytyi osallistumasta tutkielmani haastatteluosioon. Näin ollen teemahaastattelujen otoksena toimii kahden viittomien opettajan, kahden asioimistulkin ja yhden AAC-ohjaajan haastattelut. Lisäksi opinnäytetyön tietoperustaa varten haastateltiin Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen edustajaa ja Helsingin kaupungin vammaispalveluiden johtavaa sosiaalityöntekijää.

Haastateltavien henkilöiden ja havainnointitilanteiden tavoittamiseksi sain apua työelämän yhteistyökumppaniltani Evantialta. He ottivat yhteyttä opettajiin, jotka soveltuivat tutkimukseen osallistujiksi. Opettajat puolestaan kysyivät perheiltä ja puhutun kielen tulkeilta, onko havainnoinnin toteuttaminen perheopetustilanteessa mahdollis-

ta. Minun vastuullani oli haastatteluiden sopiminen ja toteuttaminen. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja havainnointitilanteen jälkeen, ja ne muotoutuivat haastattelu-runkojen (Liitteet 3–4) ja havainnointitilanteissa esiin nousseiden piirteiden läpikäymisestä. Toteutin haastatteluista suurimman osan kasvotusten, mutta kaksi viimeistä haastattelua käytiin käytännön syistä Skype-videopuheluiden välityksellä.

Aineistonkeruuta aloittaessani pääkaupunkiseudulla oli 10 perhettä, joissa puhetta tukevan kommunikaation opetuksessa käytettiin asioimistulkkia. Näin ollen aihe ja tutkimukseni olivat erittäin ajankohtaisia ja toteutuskelpoisia. Suurin osa tulkatuista kommunikaatio-opetuksista oli kuvakommunikaation ohjausta ja muutama viittomakommunikaation opetusta. Useimmissa asioimistulkin välityksellä toteutetuista kommunikaatio-opetuksissa opettajana toimi opinnäytetyön kirjoitushetkellä puhevammaisten tulkin ammattitutkinnon suorittanut opettaja. Rajasin tutkimukseni keskittymään viittomien opetuksiin, sillä vain ne kuuluvat viittomakielentulkin koulutusohjelmasta valmistuneen opettajan pätevyyteen. Minun ja ohjaajieni mielestä tutkielma oli toteuttamiskelpoinen viittomakielentulkin koulutusohjelmassa, sillä viittomia opettavien opettajien työnkuva on sama heidän poikkeavista koulutustaustoistaan riippumatta.

Tutkielmaani osallistuneista opettajista yhdellä oli puhevammaisten tulkin koulutus, jonka lisäksi hän on suorittanut Humanistisen ammattikorkeakoulun 30 opintopisteen viittomakommunikaation erikoistumisopinnot. Viittomakommunikaation erikoistumisopinnot ovat yksi vaihtoehto toteuttaa Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien kilpailutuksessa määritellyt pätevyysvaatimukset, jotka esittelin alaluvussa 3.3. Tämä on myös kyseisen kommunikaatio-opettajan työnantajan minimivaatimus viittomakommunikaatio-opetuksien tekemiseksi. Yksi osallistujista oli lähtökohtaisesti suorittanut vuoden kestäneen viittomakielen opettajakoulutuslinjan, jota järjestettiin 1980-luvun alussa. Haastatellulla kommunikointikansion käyttöä ohjanneella AAC-ohjaajalla oli puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto. Puhevammaisten tulkin taustan omaavat opettajat käyttävät itsestään nimeä kommunikaatio-ohjaaja, sillä heiltä puuttuu pedagoginen pätevyys. Opinnäytetyössä käytetään kuitenkin kaikista viittomia perheopetuksena tekevästä henkilöstä koulutustaustasta tai muusta työnkuvasta riippumatta yhtenäisesti nimikettä *opettaja*, sillä sitä käytetään yleisesti viittomakielentulkin koulutusohjelmassa.

Haastatellut asioimistulkit olivat puolestaan Helsingin asioimistulkikeskuksen kautta toimivia freelancer-tulkkeja. Toisella tulkeista oli haastattelujen mukaan taustanaan korkeakoulututkinto, ja toisella asioimistulkin ammattitutkintoon valmistava koulutus. Molemmilla asioimistulkeilla oli kokemusta useassa eri perheopetustilanteessa tulkaamisesta ja usean opettajan kanssa työskentelystä niin viittoma- kuin kuvakommunikaation opetuksissa. Lisäksi molempien asioimistulkkien tulkaama vieras kieli kuuluu pääkaupunkiseudun yhteen suurimmista vieraskielisistä ryhmistä. Kuten aiemmin aluvussa 4.4 *Asioimistulkin rooli* kuvattiin, suurimpien kieliryhmien kielillä tulkaavilla tulkeilla on usein verrattain korkea koulutus- ja ammatillisuustausta asioimistulkkien keskuudessa.

Kaikilla haastatelluilla opettajilla ja asioimistulkeilla oli takanaan jo useamman vuoden työkokemus omalla alallaan toimimisesta. Yhdellä opettajalla oli kokemusta monen erikielisen maahanmuuttajataustaisen perheen opettamisesta ja näin ollen monien eri asioimistulkkien kanssa työskentelystä. Kahdella muulla opettajalla oli kokemusta yhteistyöstä muutaman asioimistulkin kanssa, mutta vain yhden vieraan kielen osalta.

Tutkielmaani soveltuvien perheopetuksien vähäisestä määrästä johtuen yksi havainnoiduista tulkin välityksellä tapahtuneista opetustilanteista tapahtui päiväkodissa viiden aikuisen ryhmäopetuksena. Kyseessä oli tilanne, jossa kotiopetuksena myönnettyistä opetustunneista osa oli päätetty käyttää päiväkodissa. Aikataulusyistä ainoa soveltuva havainnointitilanne järjestyi päiväkotiin. Olen kuitenkin sisällyttänyt tilanteen tutkielmaani, sillä kuten aluvussa 3.2 kuvattiin, tällainen opetustuntien jakaminen lapsen eri toimintaympäristöihin voi kuulua perheopetukseen. Samasta tutkielmaani soveltuvien opetustilanteiden harvinaisuudesta johtuen yksi havainnoiduista perheopetustilanteissa oli kuvakommunikaation käytön ohjausta. Tuloksia esitellessä kiinnitetään huomiota tämän tilanteen tulkkaukseen ja sen kokemiseen liittyviin eroihin ja yhtäläisyyksiin pääosassa olevan viittomien opetukseen verrattuna.

6 OPINNÄYTETYÖN TULOSTEN ESITTELY

Tässä luvussa tutkielmani tuloksia esitellään siten, että tutkimuskysymyksistä lähtöisin olevat ja aineiston analyysin tuloksena vahvistuneet teemat on nostettu luvun alaotsikoiksi. Havainnoimalla ja haastatteluilla keräämäni tieto on jäsennetty kunkin teeman alle. Tutkielman tulokset on avattu siten, että haastateltuja henkilöitä tai havainnointitilanteita ei ole yksilöity, vaan tulokset esitellään yleisellä tasolla. Tulosten ja johtopäätösten lomaan on nostettu esiin muutamia aineistosta poimittuja suoria lainauksia opettajilta ja asioimistulkeilta.

6.1 Opetustilanteeseen valmistautuminen

Niin haastateltujen opettajien kuin asioimistulkkiin mukaan yhteistyötä ei tapahdu ennen varsinaista opetuskertaa tai opetuskertojen välissä. Perheopetustilanteissa opettaja ja asioimistulkki tapaavat opetuspaikan ulkopuolella ja menevät yhdessä sisään opetuspaikkaan. Tässä tilanteessa heillä on parin minuutin mahdollisuus tutustua toisiinsa ja opettajan on mahdollista valmistella tulkkiä tulevaan tilanteeseen. Haastatellut opettajat kertoivat käyttävänsä tämän hetken mahdollisuuksien mukaan hyödykseen asioimistulkin perehdyttämiseksi. Opettajat ovat havainneet hyväksi käytännöksi kysyä asioimistulkilta, onko heillä mahdollisesti aikaisempaa kokemusta kommunikaatio-opetustilanteista, ja vastauksen mukaan kertoa tulevasta tilanteesta. Yksi haastatelluista opettajista on myös pyrkinyt kertomaan itse opetustilanteesta ja -ympäristöstä – ketä opetukseen osallistuu ja miksi, sekä mitä tilanteessa tapahtuu. Toisaalta haastatellut opettajat painottivat asioimistulkin vastuuta ja omaaloitteisuutta tilanteeseen valmistautumisesta, kuten asioimistulkkiin ammattisäännöstö heitä velvoittaa. Yksi opettajista korosti sitä, että hänen tulee voida luottaa siihen, että asioimistulkki tuntee esimerkiksi sanaston opetustilanteeseen tulkaamaan tullessaan.

Evantian ohjeistuksen mukaisesti opettajia kehoitetaan sopimaan perheen kanssa mahdollisimman monesta opetustilanteesta kerralla ja hyvissä ajoin etukäteen asioimistulkkauksen tilaamisen helpottamiseksi. Tällä tavalla pyritään mahdollistamaan

myös se, että tulkkien vaihtuvuus olisi mahdollisimman pieni perheopetuksen aikana. Ennakoivilla pitkän ajan tilauksilla pyritään siihen, että sama asioimistulkki voisi tulkita mahdollisimman monta opetustilannetta. Erityisesti toinen haastatelluista asioimistulkeista koki tämän hyväksi käytännöksi – opetustilanne muuttuu kerta kerralla luonnollisemmaksi, kun tilanteen osapuolet tottuvat toistensa läsnäoloon ja käytäntöihin. Lisäksi tällöin opettaja voi opetuskerran päätteeksi kertoa asioimistulkille suunnitelmistaan seuraavalle opetuskerralle, jolloin tulkki voi orientoitua tilanteeseen.

Toinen haastattelemistani asioimistulkeista kertoi perheopetustilanteeseen valmistautumisesta kysyttäessä, ettei niihin voi valmistautua. Toisaalta hän myös koki kommunikaation perheopetukset helpoiksi tulkkauksilanteiksi, ja korosti näissä tilanteissa sosiaalisten taitojen tärkeyttä. Valmistautumisen mahdottomaksi kokeminen liittyy siihen, ettei opettajilla ja asioimistulkeilla ole ollut yhteistyötä ennen opetustilanteita. Opettajat kertoivat, että he saavat Evantialta vain asioimistulkin nimen, eikä esimerkiksi hänen yhteystietojaan. Asioimistulkkien mukaan heidän tilauksensa sisältävät joskus opettajan yhteystiedot. Toinen asioimistulkeista kertoi pyrkivänsä valmistautumaan yleisellä tasolla erilaisiin tilanteisiin yleissivistystä ylläpitämällä, esimerkiksi Helsingin Sanomien artikkeleita seuraamalla. Muutoin kokemuksen tuoma ammattitaito riittää perheopetusten tulkkaukseen hänenkin mukaansa.

Eräs haastatteleman opettaja esitti idean, että asioimistulkeille pitäisi välittää Evantian toimesta jokin tietopaketti kommunikaatio-opetukseen liittyen, minkä avulla asioimistulkit saisivat alan erikoiskäsitteet haltuunsa. Evantian edustajat (Henkilökohtainen tiedonanto, Sanna Hämäläinen 9.4.2014) kertoivat, että keväällä 2013 yhteistyön alkumetreillä Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen kanssa Evantian Opetustilaus.fi-palvelun koordinaattorit ovat toimittaneet tulkikeskukselle kokoamansa termikönnin selityksineen yhteistyön helpottamiseksi. Se, miten tätä toimitettua materiaalia on hyödynnetty, ei tullut opinnäytetyön puitteissa esiin. Materiaalin tekoa ehdottanut opettaja pohti myös mahdollisuutta siihen, pitäisikö tai kannattaisiko opettajan lähettää opetuksen tuntisuunnitelmat etukäteen asioimistulkeille, jotta heillä olisi jokin valmistautumistyökalu käytössään.

Se, että tällaista opetuskerran sisältöihin liittyvää materiaalia tai tietoa ei ole jaettu etukäteen vaikuttaa siihen, ettei asioimistulkki voi ennakoida opetuksessa käytettä-

vää sanostoa. Tällöin tulkille voi tilanteessa tulla vastaan mitä tahansa sanoja tai käsitteitä. Havainnointitilanteessa haastavaksi käsitteeksi nousi suomenkielen lintulaji kurki. Asioimistulkki ilmaisi tilanteessa sanan olevan kielen päällä, ja tilanteeseen osallistujat auttoivat kukin kykyjensä mukaan oikean kohdekielisen sanan löytymisessä – osa kuvailen kurkea ja osa arvailen kohdekielistä sanaa osallistujan kielestä riippuen. Tällaisia hankalia käsitteitä kuitenkin tulee vastaan lähes jokaisessa asioimistulkkauksitilanteessa. Kun oikea sana viimein löytyi, jatkui opetus normaalisti. Tällaisistakin haasteista selvitään yleensä varsin luontevasti eteenpäin, eikä se häirinnyt tilannetta sen enempää.

6.2 Opetustilanne asioimistulkin välityksellä

Perheopetusten tulkkauspalvelu on osa asioimistulkkauspalvelua, joka toteutetaan lähitulkkauksena joko konsekutiivisesti tai kuiskaten simultaanisti, jolloin tulkkaustapaa kutsutaan simultaanikuiskaukseksi. (Henkilökohtainen tiedonanto, Janne Salo 26.2.2014.) Havainnoitujen perheopetustilanteiden ja haastattelujen mukaan tulkkausperheopetustilanteessa tapahtuu pääosin konsekutiivitulkkauksena. Tästä poikkeuksena oli havainnoimani opetustilanne päiväkodissa, missä asioimistulkki käytti tulkkausmenetelmänä simultaanikuiskausta. Tämä oli kuitenkin haastatteluiden mukaan hyvin poikkeuksellista, mutta simultaanikuiskaus toimi hyvin viiden aikuisen ryhmäopetustilanteessa. Havainnointitilanteiden mukaan asioimistulkit eivät tee muistiinpanoja tulkkaustilanteen aikana, mikä saattaa kuulua konsekutiivitulkkauksen prosessiin. Keskustelun ja opetuksen tulkkaus sujuu ilman asioiden muistiin kirjaamista.

Opinnäytetyössä haastateltujen opettajien mukaan opetusperhettä rohkaistaan käyttämään suomalaisia viittomia kotikielisen viestintänsä tukena. Havaintojen mukaisesti viittomien opettaja opettaa suomalaisen viittomakielen viittomia suomen kielellä. Opetukseen osallistujia rohkaistaan käyttämään näitä viittomia ilmaisunsa tukena, käyttävät he lapsen kanssa sitten kotikieltä tai suomen kieltä. Asioimistulkki tulkaa viittomien opettajan ja opetukseen osallistujien puheen. Havainnoituissa opetustilanteissa asioimistulkit eivät juurikaan käyttäneet tulkatessaan viittomia, mutta opettajien kokemusten mukaan jotkut asioimistulkit saattavat hieman viittoja. Toinen haastatel-

luista asioimistulkeista kertoi joskus viittovansa mukana opetustilanteita tulkatessaan, vaikkei sitä havainnointitilanteessa tehnytään.

Haastattelemani opettajat kokivat, ettei asioimistulkkaus vaikuta kovinkaan paljoa opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Yksi opettajista kuitenkin toi esiin, etteivät teksteihin perustuvat tehtävät, esimerkiksi viitottavat lauselistat, toimi asioimistulkin välityksellä tapahtuvassa opetuksessa, koska tulkki ei käännä tekstiä. Tällaisten harjoitusten toteutus pitää näissä tilanteissa hoitaa suullisesti. Toinen seikka, mitä vieraskielisissä perheissä opettaessa erään opettajan mukaan on syytä miettiä, on perheelle jätettävä opetusmateriaali. Onko esimerkiksi mielekästä antaa perheelle viittomalistoja, joissa viittomien alla on suomenkielinen sana, jos suomenkielinen sanasto on perheelle vierasta?

Opettajat toivat esille, että perheopetuksen alkaessa perheenjäsenten suomen kielen taito on vaihtelevaa. Perheenjäsenet voivat esimerkiksi ymmärtää jonkin verran suomea tai jopa pärjätä opettajan kanssa yksinkertaisissa keskusteluissa kahden kesken. Tämä vaikuttaa luonnollisesti myös tulkkaukseen, sillä kaikkea ei välttämättä tarvitse tulkata. Tällaisissa opetustilanteissa voidaan myös yhteisesti sopia tulkkauskäytännöistä. Tästä esimerkkinä eräässä havainnoimassani perheopetustilanteessa sovittiin, että perheen äiti ja opettaja keskustelevat hetken suomeksi, ja äiti pyytää tulkkausta sitä tarvitessaan. Opetustilanteessa asioimistulkki saattaa myös arvioida asiakkaan reaktioista, mitä kaikkea maahanmuuttajataustainen asiakas ymmärtää opettajan puheesta. Jos asiakas alkaa suoraan vastata viittomien opettajalle, ei tulkki tulkkaa opettajan kysymystä.

Perheen suomen kielen taitotaso voi lisäksi vaikuttaa perheen suhtautumiseen kommunikaatio-opetukseen. Perhe saattaa nähdä kommunikaatio-opetuksen mahdollisuutena opetella lisää suomea tai sitten arvioida suomen kielen taitonsa jo niin korkeaksi, että kokee opetuksen olevan mielekkäämpää ilman tulkkausta. Eräällä opettajalla oli kokemusta tapauksesta, jossa perhe koki, ettei asioimistulkkiä tarvita, mutta opettajan mielestä tulkkaus olisi ollut tarpeellista. Viranomainen tai työntekijä voi kuitenkin tilata tulkin, vaikkei maahanmuuttajataustainen asiakas sitä kokisi tarpeelliseksi (Vantaan kaupunki 2014b). Toisaalta haastatellut opettajat korostivat sitä, että perheen kotona tapahtuvassa opetuksessa on hyvä kunnioittaa perheen toiveita. Kaikilla

opettajilla oli lisäksi kokemusta tulkatuista perheopetuksista, joissa on kesken opetuspäätöksen päädytty yhteisesti jatkamaan opetusta ilman tulkkausta.

Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen kotisivuilta löytyy koonti *Ohjeita viranomaisille – Näin toimit tulkin kanssa* (Vantaan kaupunki 2014b). Tästä 13 kohdan listauksesta löytyy useita kohtia, joita myös haastatellut opettajat nostivat esiin tulkkauksen huomioimisesta opetustilanteessa kysyttäessä. Näitä ovat esimerkiksi puheen tauotus ja rytmitys, tulkkausrauhan antaminen ja kysymisen mahdollistaminen. Viittomien opettajat kokivat, että omasta työkokemuksesta tulkkauksen alalla on ehdottomasti hyötyä asioimistulkin ja tulkkauksen huomioimisessa perheopetustilanteessa.

Opetustilanteessa opettajan tulee huomioida tulkkaus siten, että muistaa tauottaa puheensa konsekutiivitulkkauksen luonnistumiseksi. Opettajat kokivat, että tulkin käytön alkutaipaleella ja joskus ennestään vieraan asioimistulkin kanssa puheenrytmittämiseen tulee keskittyä enemmän, ja se mietityttää opettajia. Eräs haastatelluista opettajista kuitenkin nosti esille asioimistulkkien roolin omista työolosuhteistaan huolehtimisessa. Hän kehui heidän muistiaan tulkata konsekutiivisti pitkiäkin puheenvuoroja ja kertoi kokemuksensa mukaan asioimistulkkien muistuttavan puheen tauottamisesta tarpeen tullen. Havainnoidut opetustilanteet olivat kuitenkin tulkkauksen osalta hyvin sujuvia, mihin varmasti myötävaikuttaa se, että opettajilla oli jo kokemusta yleisesti asioimistulkkien sekä kyseisen asioimistulkin kanssa perheopetustilanteessa työskentelystä.

Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen *Tulkkipalveluiden käytöstä* -koulutusmateriaalissa tulkkia tilattaessa muistutetaan varattavaksi vähintään kaksinkertainen aika tilanteeseen, jossa käytetään tulkkausta (Salo 2013). Kuitenkaan opettajat eivät kokeneet, että konsekutiivitulkkkaus itsessään merkitsisi sitä, että opetus hidastuisi tai että viittomia ehdittäisiin opettaa vähemmän verrattuna yksikielisiin tilanteisiin. Opettajat korostivat enemmänkin perheiden yksilöllisiä tarpeita ja kykyä oppia viittomia. Osa perheistä oppii viittomia jopa kymmeniä yhdellä opetuskerralla, ja osalle kymmenen viittomaa saattaa tuntua työläältä. Tämä vaihtelu nähtiin myös vieraskielisissä perheissä, eikä tulkkauksen nähty vaikuttavan tähän merkitsevästi, vaikka opettajat olivat itsekin olettaneet tulkkauksen hidastavan opetustahtia.

Haastatellut viittomien opettajat korostivat muutenkin perheen yksilöllisten tarpeiden ja taustojen huomioimista opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Esimerkiksi yksi viittomien opettajista oli huomannut, että leikit eivät välttämättä sovellu opetus-harjoituksiksi kaikissa perheissä – jossain kulttuureissa leikkiminen koetaan selvästi aikuisille vieraaksi, lasten toiminnaksi, eikä lasten kanssa leikkiminen kuulu aikuisten arkeen.

Havainnointien perusteella asioimistulkit eivät kovinkaan paljon puutu tilanteen kulkuun. Havainnointien yhteydessä ei esiintynyt tilanteita, joissa asioimistulkki olisi joutunut kysymään tarkentavia kysymyksiä tai joutunut pyytämään osallistujia huomioimaan tulkkauksen esimerkiksi tauottamalla puhettaan. Yksi haastatteluista opettajista kuitenkin kertoi, että hänen tapaamansa asioimistulkit rohkenevat kyllä puuttumaan opetustilanteisiin edellä kuvatulla tavalla tilanteen sitä vaatiessa. Toisaalta havainnoimani perheopetustilanteet olivat sellaisia, joissa viittomien opettajilla ja asiakkailta on kokemusta tulkin käyttämisestä, ja asioimistulkin kanssa työskentely on tuttua. Kaikki haastatellut opettajat mainitsivat myös, että omasta kokemuksesta vammaisten tulkkauspalvelun alalta on hyötyä asioimistulkin kanssa työskenneltäessä. Opettajien työkokemus tulkkina toimimisesta helpottaa asioimistulkin työn ja sen edellytysten huomioimista.

6.3 Opettajien kokemuksia asioimistulkin kanssa työskentelystä

Haastattelujen mukaan asioimistulkeilla on maahanmuuttajataustaisten perheiden perheopetuksessa muunkinlaisia tehtäviä, kuin puhtaasti viestinnän kielellistä kääntämistä. Havainnoinnin ja viittomien opettajien haastattelujen mukaan asioimistulkit toimivat myös kielten välisenä asiantuntijana. Kommunikaatiota tukevien viittomien opetuksessa ollaan hyvin tiiviisti tekemisessä kielellisten ilmaisujen kanssa. Asioimistulkit voivatkin tuoda esille suomen kielen ja perheen kotikielen eroja esimerkiksi sanajärjestyksen, sananmuodostuksen tai erityispiirteiden osalta. Eräänä esimerkkinä yksi opettajista kertoi suomen kielen yhdyssanoista, jotka viitotaan yhdyssanan osien mukaisesti, mutta jotka muodostuvat perheen kotikielessä eri tavalla. Miksi viittoa JÄÄ+KARHU tarkoittaessa eläintä, jota suomen kielessä sanotaan jääkarhuksi, jos käsite muodostuu perheen kotikielellä toisella tavalla? Sanajärjestyksen tai -muo-

dostuksen erot tulevat usein esille, kun opettaja näyttää esimerkin suomen kielellä ja asiakkaiden tulee ilmaista sama viittomia käyttäen kotikielellään. Näissä tilanteissa opettajien kokemusten mukaan asioimistulkki, tai poikkeuksellisesti jos jonkun opetukseen osallistujan suomen kielen taito on jo korkealla tasolla, niin hän, on tuonut asian yhteiseen keskusteluun. Lisäksi yhden opettajan kokemuksen mukaan asioimistulkit ovat saattaneet ohjeistettuna kuvailla lapsen puheilmaisua ja sen haasteita, mikäli opettaja on sitä pyytänyt tai siitä kysynyt. Osa on kieltäytynyt tästä tehtävästä tulkin rooliin vedoten, mikä on opettajan mielestä ollut ymmärrettävää.

Asioimistulkin läsnäolon, esimerkin ja myötävaikutuksen eräs opettajista on kokenut helpottavan perheen, jolla on eri kulttuuritausta, kotiin vieraana menemistä. Sama opettaja korosti useaan otteeseen avointa asennetta ja suhtautumista perheen kulttuuria kohtaan. Asioimistulkin välityksellä perheen kanssa keskusteleminen heidän kulttuuristaan, elämästään ja kielestään sekä avoimuus usein lisäävät opetustilanteen luonnollisuutta.

Haastatellut opettajat kertoivat myös eri henkilöiden roolituksen tärkeydestä viittomien perheopetustilanteissa. Varsinkin eräs haastatelluista viittomien opettajista painotti sitä, että opettajan tulee pitää koko ajan tilanne hallussaan. Opettaja voi omalla toiminnallaan, joko ottaa asioimistulkin osaksi ryhmää, tai pitää opetustilanteen tiukemmin vain opettajan ja oppilaiden välisenä. Jälkimmäisessä tapauksessa asioimistulkki on tilanteessa vain ulkopuolisena viestinnän kielellisenä kääntäjänä. Tällainen tilanteen luonne ja asioimistulkin rooli vaihtelee opetustilanteittain ja niihin osallistuvien asiakkaiden, opettajien ja asioimistulkkien mukaisesti. Haastatellut opettajat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että opetustilanne olisi hyvä pitää mahdollisimman paljon opettajan ja asiakkaiden välisenä tilanteena. Toki asioimistulkki huomataan tilanteessa, ja annetaan hänen esimerkiksi kertoa kielten eroista, mutta keskustelu olisi hyvä ohjata nopeasti takaisin opettajan ja asiakkaan väliseksi.

”Mä näen kyllä sen siten, et mähän oon sinne tulossa niitä viittomia ohjaamaan tai kansion käyttöä ohjaamaan, niin mähän ne pidän ne langat käsissäni. -- Mun toiminnalla pystytään vaikuttamaan siihen, että se kolmio toimii.”

Lisäksi eräs opettaja korosti opettajan vastuuta ja roolia sellaisissa, kylläkin harvinaisissa, tilanteissa, joissa asioimistulkki selkeästi ottaa opettajalle kuuluvia tehtäviä. Asioimistulkki on esimerkiksi saattanut neuvoa tai ohjeistaa asiakkaita omin päin. Haastatellun opettajan mukaan on tärkeää, että opettaja pitää tilanteessa roolinsa, ja tilanteen niin vaatiessa puuttuu asioimistulkin ammattiroolia rikkovaan käytökseen. Tämä herättää luottamusta asiakkaiden silmissä. Opettajan mielestä täytyy muistaa, että opettajalla on vastuu opetuksesta. Tällöin on tärkeää, että opettaja itse on se, joka neuvoo tai ohjaa asiakkaitaan.

Samainen opettaja, jolla on hyvin paljon kokemusta asioimistulkkien kanssa työskentelystä, korosti myös opettajan vastuuta asioimistulkin asiakkaana. Opettajalla on oikeus vaatia laadukasta tulkkausta opetustilanteessa, jossa ollaan tulkkauksen varassa. Tämä voi käytännössä tarkoittaa, että opettaja pyytää asioimistulkkia tulkkaamaan kaiken, tai puuttuu lähdetekstiä huomattavasti lyhyempään tulkkaukseen kysymällä, mistä tämä johtuu ja pyytää tarkennusta. Opettaja on saattanut jopa kehottaa asioimistulkkia valmistautumaan opetustilanteiden tulkkaukseen. Myös Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen suunnittelija Janne Salo (Henkilökohtainen tiedonanto 26.2.2014) korosti sitä, että asioimistulkin asiakkaiden tulee vaatia laadukasta tulkkauspalvelua, ja hän rohkaiseekin asiakkaita antamaan palautetta saamastaan palvelusta tulkkeskukselle.

Kaikki haastatellut kommunikaatio-opettajat toivat esille seikan, että välillä asioimistulkki saattaa osallistua asiakkaiden kotikieliseen keskusteluun, tai jättää asiakkaiden kotikielistä keskustelua tulkkaamatta. Osa opettajista tämä häiritsi, mutta osa koki tällaisen juttelun luonnolliseksi osaksi perheopetustilannetta. Lisäksi tämän jutustelun häiritseväksi kokeminen oli tilannesidonnaista, ja osa opettajista saattoi pyytää asioimistulkkia tulkkaamaan, mikäli tilanne häiritsi opettajaa. Osa ei tähän puuttunut, mutta myönsi tilanteen jälkeen tällaisen toiminnan johtavan siihen, että opettaja tuntee itsensä tilanteessa ulkopuoliseksi. Opettajalle jää paras kokemus tulkatusta opetustilanteesta silloin, kun hän kokee, että kaikilla osapuolilla on ollut samanlaiset mahdollisuudet osallistua keskusteluun, eli kun kaikki tilanteessa puhuttu on tulkattu toiselle kielelle.

Viittomien opettajien kokemusten mukaan asioimistulkeissa ja heidän työtavoissaan on jonkin verran yksilöllisiä eroja. Opettaja, jolla oli kokemusta monen eri kieliryhmän asioimistulkeista, korosti enemmän asioimistulkkiin yksilöllisiä eroja, eikä nähnyt niinkään eroja eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien asioimistulkkiin välillä. Myös vain yhden vieraan kielen asioimistulkeja tavanneet opettajat kertoivat asioimistulkkiin yksilöllisistä eroista. Erot eri asioimistulkkiin työskentelyssä näkyivät erityisesti sosiaalisessa kanssakäymisessä. Osa asioimistulkeista pysyy selkeästi tilanteesta ulkopuolisena, kun taas osa esimerkiksi pelaa ja harjoittelee ryhmän mukana tai on herkempi vastaamaan asiakkaan puolesta opettajan perheelle esittämiin kysymyksiin. Yhdellä opettajalla oli myös yksittäisiä negatiivisia kokemuksia asioimistulkin opetus-tilanteeseen puuttumisesta, joista äärimmäisenä esimerkkinä asioimistulkki oli kiihtyneessä mielentilassa kertonut omia näkemyksiään asioista perheelle. Kyseinen opettaja kuitenkin korostaa tällaisiin tilanteisiin puuttumista joko itse tilanteessa tai sen jälkeen keskustellen asioimistulkin kanssa, tai sitten ilmoittamalla Evantiaan tulkin epäammattimaisesta käyttäytymisestä. Pääosin asioimistulkit ovat kuitenkin olleet hyvin ammattimaisia, ja työskentelytapojen erot ovat liittyneet sosiaalisen kanssakäymisen lisäksi tulkkausratkaisuihin – esimerkiksi siihen, miten pitkiä puheenvuoroja kukin asioimistulkki mielellään käsittelee ja mitä kaikkea hän tilanteessa tulkaa.

Niin viittomien opettajien kuin asioimistulkkiin kokemusten mukaan tulkatuissa perheopetus-tilanteissa täytyy huomioida, että perhe hyväksyy asioimistulkin. Maahanmuuttajataustaisilla perheillä saattaa esiintyä pelkoa henkilökohtaisten asioidensa leviämistä pienen kieli- ja kulttuuriryhmän piirissä. Tämä pelko voi näyttäytyä epäluottamuksena yksittäisiin asioimistulkeihin tai heihin yleisesti. Perheillä saattaa olla toiveita esimerkiksi asioimistulkin sukupuoleen, kansalaisuuteen tai henkilöllisyyteen liittyen. (Evantia 2014.) Opettajia on rohkaistu Evantian toimesta ilmoittamaan heille, mikäli perheopetus ei luonnistu jonkun asioimistulkin kanssa, jolloin tuleviin tilanteisiin pyritään tilaamaan toinen asioimistulkki. Tällaiset tilanteet ovat kuitenkin harvinaisia, mutta niiden mahdollisuus on hyvä tiedostaa.

Opettajat kokivat yhteistyön asioimistulkkiin kanssa pääosin olleen hyvin sujuvaa. Kohdatuista ongelmista tai haasteista kysyttäessä he kertoivat niiden olevan harvinaisempia, kuin mitä he ennalta odottivat. Erään opettajan mukaan tähän varmasti vaikuttaa myös se, että opettajana puuttuu ajoissa havaitsemiinsa epäkohtiin, joita

myös edellä on esitelty. Tällöin asioimistulkilla on mahdollisuus korjata toimintaansa. Jos asioimistulkki on esimerkiksi herkkä vastaamaan toistuvasti asiakkaan puolesta, voi opettaja tilanteen jälkeen muistuttaa asioimistulkkia siitä, kenen kanssa hän haluaa tilanteessa keskustella.

Haastatellut opettajat kokivat perheopetustilanteet tulkin välityksellä pääasiallisesti luonnollisiksi ja suhteellisen tavallisiksi opetustilanteiksi. Kaikki haastatellut opettajat kokivat tulkkien kanssa työskentelyn toimivaksi, yksittäisiä harvinaisia erikoistapauksia lukuun ottamatta.

”Tätä [viittomakommunikaation perheopetusta asioimistulkin välityksellä] on jotenkin, mikä sana tässä nyt, mystifioitu jollain tavalla. Tää on periaatteessa ihan tavallista opettamista.”

6.4 Asioimistulkkien kokemuksia perheopetustilanteissa työskentelystä

Molemmat haastatelluista asioimistulkeista kokivat, että kommunikaation perheopetustilanteet ovat tavallisia ja helpohkoja asioimistilanteita, jos asioimistulkilla on hyvät sosiaaliset taidot. Toisen haastattelemani asioimistulkin mukaan opettajan selkeys helpottaa tulkkausta perheopetustilanteessa, ja esimerkiksi havainnoitu tulkkaustilanne sujui vaikeuksitta. Tulkin työtä hankaloittavista tekijöistä kysyttäessä haastateltu asioimistulkki mainitsi, että jos perhe ei ole motivoitunut tai suhtautuu opetukseen välinpitämättömästi tai vihamielisesti, niin koko tilanne muuttuu hankalaksi. Tällainen perheen varautunut tai negatiivinen asenne kommunikaatio-opetusta kohtaan ja sen vaikutus opetustilanteeseen asettaa erityisvaatimuksia ja haasteita myös opettajan työlle (Huuhtanen 2011b, 22–24). Nämä tilannesidonnaiset haasteet ovat siis asioimistulkeille ja opettajille yhteisiä.

Toisena seikkana, jonka asioimistulkki mainitsi vaikuttavan tulkin työskentelyyn, on opettajan johdonmukaisuus. Mikäli viittomien opettaja on kovin epäjohdonmukainen opetuksessaan, voi se vaikeuttaa tulkkausta ja tilanteen kulkua yleisesti. Nämä seikat ovat kyseisen asioimistulkin mukaan kuitenkin olleet erittäin harvinaisia, ja pääosin perheopetusten tulkkaukset ovat olleet asioimistulkin näkökulmasta helppoja, mukavia ja toimivia asioimistulkkauksilanteita. Toisaalta hän myös korosti asioimistulkkien

yksilöllisyyttä persoonina, ja nosti esimerkkinä vieraan ihmisen kotiin menemisen, jonka osa ihmisistä, myös asioimistulkeista, voi kokea henkilökohtaisesti hankalaksi.

Myös toisen haastatellun asioimistulkin mukaan perheopetustilanteiden tulkkaukset ovat sujuneet hyvin. Asioimistulkki kertoi, että hänen työskentelyään helpottaa huomattavasti se, että opettaja kertoo ensimmäisen kerran tavattaessa opetuksen tarkoituksesta ja tavoitteista. Opetustilanteessa asioimistulkin kohtaamat haasteet eivät hänen mukaansa liity opetuksen sisältöihin tai käytäntöihin, vaan opetustilanteen ympäristössä toimimiseen. Erilaiset asiakkaat ja perheen kotona mahdollisesti koko perheen osallistuminen opetukseen asettavat tilanteessa toimimiselle erityisiä piirteitä. Varsinkin lasten kanssa toimiessa asioimistulkin täytyy olla joustava ammattiroolissaan, ja hänen täytyy osata lukea tilannetta. Kyseinen asioimistulkki piti tärkeänä, että tulkki pysyy lähtökohtaisesti toimeksiantotilanteissa ulkopuolisena, mutta lasten kanssa toimiessa hän saattaa esimerkiksi osallistua harjoituksiin. Lasten saattaa olla vaikea ymmärtää tulkin roolia ulkopuolisena vieraana aikuisena, jolloin tilanteen luontevuuden vuoksi tulkin on tärkeä osallistua tilanteeseen sopivilta osin.

”Ei [asioimistulkki osallistu tehtäviin] kovin usein. Eli tavallaan tulkki pysyy neutraalihenkilönä, ei osallistu tehtäviin. Silloin oli kuitenkin poikkeus, että tulkki myös osallistui -- koska tämä lapsi halusi, että kaikki me, jotka olimme pöydän ääressä, osallistuisimme. Ja kuitenkin minä osallistuin muodollisesti, heitin vain noppaa, ja tämä lapsi etsi itse vastauksen tehtäviin. Eli tavallaan minä vain osallistuin osan, enkä tehnyt alusta saakka tehtävää, koska se oli hyödyllistä tehdä lapselle.”

Molempien asioimistulkkien mukaan yhteistyö opettajan kanssa ja tulkkaustilanne kokonaisuutena sujuu yhä luontevammin, kun kyseiseen tilanteeseen osallistujat totuvat toistensa läsnäoloon, rooleihin ja työskentelytapoihin. Tämä koskee niin opettajan ja asioimistulkin yhteistyötä kuin perheen ja ammattilaisten välistä vuorovaikutusta.

”Tulkin näkökulmasta aina on, aina on mennyt todella hyvin. -- Tai siis nämä keissit, missä mä oon ollut mukana tulkkaamassa. Useinhan pyritään just siihen, että olisi sama tulkki, että jos kemia menee yhteen, koska sit se on aina se seuraava ja sitä seuraava käynti siellä ihmisen kotona niin... Se aina vaan muuttuu sit luontevammaksi.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyöni aihe on herättänyt kommunikaatio-opetuksen alalla työskentelevissä tai siitä kiinnostuneissa paljon mielenkiintoa ja odotuksia työtä kohtaan - aivan kuten se teki itsenikin kohdalla vieraskielisten perheiden kommunikaatio-opetuksesta ensikertaa kuullessani. Lähtökohtaiset odotukset työtä kohtaan olivat löytää merkittäviä ratkaisuehdotuksia haasteisiin, joita opettajat ja asioimistulkit kohtaavat työskennellessään perheopetustilanteissa. Aineistoa kerätessäni ja käsitellessäni siitä esiin nousseet teemat olivat enemmänkin positiivisia ja rohkaisevia kokemuksia aiheesta. Haastavaksi koetut kokemukset tai tilanteet koettiin johtuvan yksilöllisistä poikkeustapauksista. Pääosin niin opettajien kuin asioimistulkkiensa kokemukset tulkatuista perheopetustilanteista ovat positiivisia, eikä niissä nähty kovinkaan paljon eroavaisuuksia verrattain kunkin ammattiryhmän muihin vastaaviin työtilanteisiin. Avoimuus, sosiaaliset taidot, ammattimaisuus ja yksilöllisiin tilanteisiin mukautumiskyky ovat ominaisuuksia, jotka mahdollistavat onnistuneen perheopetuksen asioimistulkin välityksellä.

7.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Opinnäytetyön ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä haettiin vastausta siihen, mitä tulee huomioida opettajan ja asioimistulkin yhteistyössä sujuvan ja luontevan perheopetustilanteen luomiseksi. Opettajien ja asioimistulkkiensa mukaan tulkatut perheopetustilanteet ovat pääosin olleet hyvin luonnollisia tilanteita. Tähän myötävaikuttaa opettajien mukaan asioimistulkkiensa ammattimaisuus ja ammattitaito, oma kokemus tulkkauksen alalla työskentelystä sekä opetustilanteen ja perheen yksilöllinen huomiointi. Asioimistulkit kokivat opetustilanteet helpohkoiksi asioimistulkkauksilanteiksi. Molemmat haastatellut ammattiryhmät toivat esiin myös sen, että tulkattu perheopetustilanne muuttuu luontevammaksi ajan kanssa, kun opetustilanteessa läsnä olevat henkilöt tottuvat toistensa työskentelytapoihin ja läsnäoloon. Tästä syystä on hyvä, että Evantian aloitteesta on jo pitkään pyritty ennakoivilla tilauksilla minimoimaan tulkkiensa vaihtuvuus perheopetuspäätöksen aikana.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen alakysymyksissä keskityttiin tarkemmin viittomien opettajien ja asioimistulkkiin kokemuksiin erityispiirteisiin tulkatuissa perheopetustilanteissa työskennellessään. Niin havainnointitilanteiden kuin haastatteluiden mukaan erilaiset haastaviksi koetut tilanteet tai ongelmat ovat harvinaisia, ja suurin osa asioimistulkin välityksellä toteutetuista perheopetustilanteista sujuu oikein luontevasti. Haasteita kohdanneet niin opettajat kuin asioimistulkit kokivat, että haasteet ovat pääsääntöisesti liittyneet yksittäisten ammattilaisten poikkeaviin toimintatapoihin tai sitten perheen suhtautumiseen joko itse kommunikaation opetukseen tai asioimistulkiin. Opetusympäristö perheen kotioloissa asettaa aina yksilöllisiä erityispiirteitä niin opettajan kuin asioimistulkinkin työhön. Lasten osallistuminen opetukseen vaatii myös asioimistulkeilta kykyä soveltaa omaa toimintaansa tilanteeseen sopivaksi, ja mahdollisesti hieman joustoa asioimistulkin ulkopuolisesta roolista.

Opettajien ja asioimistulkkiin hiljaista tietoa kartoittaessa korostui kunkin osapuolen ammattitaito, oman ammattiroolin ymmärrys ja joustavuus tilanteen mukaan. Opettajien oma työkokemus tulkkauksen alalta koettiin ehdottomasti helpottavan asioimistulkin asiakkaana ja hänen kanssaan työskentelyä. Ongelmia kohdatessa opettajien aktiivisuus on ratkaisevassa asemassa, jotta tilanne voi parantua – opettajan tulee asioimistulkin asiakkaana vaatia laadukasta tulkkausta tilanteessa, ja tarvittaessa ilmoittaa Evantiaan, että toivoo tulkin vaihtamista. Asioimistulkit eivät kokeneet tulkkaustilanteissa merkittäviä haasteita, jos asioimistulkilla vain on hyvät sosiaaliset taidot. Asioimistulkin mukaan perheopetustilanteeseen ei tarvitse tai voi valmistautua, paitsi yleisellä tasolla yleissivistystä ylläpitämällä. Asioimistulkit luottivat työkokemuksensa ja -rutiininsa riittävän perheopetustilanteessa tulkkaamiseen.

Opinnäytetyön kolmas tutkimuskysymys käsitteli tulkkauksen vaikuttamista opetuksen suunnitteluun ja opettajan työskentelyyn opetustilanteessa. Haastateltujen viittomien opettajien mukaan itse tulkkaus ei vaikuta opetuksen suunnitteluun tai kulkuun, vaan opetus on hyvin tilanne- ja asiakaskohtaista. Suunnitellessa erään opettajan mukaan ainoa huomioitava asia on se, että kirjoitetussa tekstimuodossa oleva opetusmateriaali ei toimi tulkatussa tilanteessa, sillä asioimistulkit eivät käännä tekstiä. Opetustilanteessa kaikki haastateltavat nostivat esiin tulkkauksen huomioimisen tauottamalla omaa puhettaan. Haastatellut viittomien opettajat kokivat oman taustansa tulkkauksen alalla toimimisesta helpottavan asioimistulkin työn huomioimista ja

ymmärtämistä. Opetuksen asiakaslähtöisyys nähtiin maahanmuuttajataustaisissa perheissä tapahtuvan perheopetuksen ensisijaisena lähtökohtana.

Yksi opettajista korosti opettajan avointa asennetta ja aitoa kiinnostusta perheen kulttuuria, tapoja ja elämää kohtaan. Tulkin läsnäolo mahdollistaa tällaisen kanssakäynnin perheen kanssa, mikä rakentaa luontevaa suhdetta perheen näkökulmasta tilanteessa ainoan täysin vieraasta kulttuurista tulevan, opettajan, ja perheen välille. Tätä kautta opettajan on myös mahdollista oppia itselleen vieraasta kulttuurista ja sen tavoista, minkä viittomien opettajat kokivat erittäin mielenkiintoiseksi ja ammattitaitoaan rikastuttavaksi.

Opettajien ja asioimistulkkien haastatteluissa viitattiin monesti opetustilanteen luontevuuteen ja toimivuuteen kokonaisuutena, eikä tulkkausta nähty erillisenä osana tilannetta. Molempien yhteistyöpuolien edustajat kertoivat henkilökemioiden ja tilanteeseen heittäytymisen vaikutuksesta tilanteeseen. Opetustilanteessa toimitaan yhdessä yhteistä tavoitetta kohti. Niin opettajat kuin asioimistulkit korostivat ammatillisuuden lisäksi sosiaalisia taitoja, tilanteen arviointikykyä ja sen mukaista toimimista opetustilanteessa. Maahanmuuttajataustaisten perheiden kommunikaatio-opetustilanteiden toimivuus ei ole kiinni vain opettajan ja asioimistulkin yhteistyöstä, vaan tilannetta pitää tarkastella kokonaisuutena.

”Tää on tulkki, joka on ollut niin kun viime kerralla ja tällä kerralla. Että mä itse toivoin tätä tulkkiä, koska tää oli paras kokemus mulle näistä tulkeista, mitä on ollut. – Mä ihan pyysinkin tuolta Evantian kautta, että he antaa hyvän palautteen tälle tulkille. Mun mielestä hän käänsi hyvin kaiken silloin ekalla kerralla kun hän oli. Et hän niin kun istui parhaiten siihen kuvioon.”

7.2 Opinnäytetyön annin pohdinta ja arviointi

Omien kokemuksieni mukaan meillä viittomakielentulkin koulutusohjelmassa korostetaan tulkin vastuuta valmistautumismateriaalin hankinnassa toimeksiantoon valmistautumisen tueksi. Tästä syystä oletin, että asioimistulkit olisivat yhteydessä viittomien opettajiin kysyäksään opetustilanteesta lisätietoa. Tällaista etukäteisyhteistyötä ei kuitenkaan ollut yhdenkään opettajan tai asioimistulkin kokemuksen mukaan ta-

pahtunut. Mielenkiintoista oli, että viittomien opettajat kokivat, että asioimistulkkien olisi syytä ottaa selvää käsitteistä ja kommunikaation tuen menetelmistä etukäteen, ja osa ehdottikin, että tähän olisi hyvä tarjota Evantian kautta materiaalia. Tällainen käsitteitä avaava materiaali on toimitettu Helsingin seudun asioimistulkikeskukselle Evantian toimesta keväällä 2013. Samaan aikaan on sovittu yhteistyöstä Evantian asioimistulkeille tarjoaman koulutuksen muodossa. Helsingin seudun asioimistulkikeskus ei ole kuitenkaan vielä tehnyt aloitetta koulutuksen järjestämiseksi. (Henkilökohtainen tiedonanto, Karoliina Varsio 9.4.2014.) Viittomien opettajien kokemuksista poiketen haastatellut asioimistulkit kokivat, ettei tulkkaus kommunikaation opetustilanteissa vaadi juurikaan valmistautumista.

Aikaisemmissa aihettani sivunneissa opinnäytetöissä Bussman-Virta ja Mäki (2011, 49) kertovat monikulttuurissa ja vieraskielisissä perheopetuksissa opettaneiden kokeneen opettamisen haasteelliseksi, mutta samanaikaisesti uuden kulttuurin kohtaamisen rikastuttavaksi kokemukseksi. Työni tulosten mukaan tutkielmaani haastatellut opettajat eivät kokeneet opettamista erityisen haasteelliseksi, kunhan tilanteessa osaa toimia joustavasti ja ottaa tulkkauksen huomioon. Maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettaminen nähtiin rikastuttavana ja antoisana kokemuksena molemmissa opinnäytetöissä haastateltujen opettajien mukaan.

Opinnäytetyöni tulokset ovat myös samansuuntaisia, kuin jo Känkäsen (2013, 37–40) opinnäytetyössä esitetyt kokemukset opettamisesta maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettajan eettisten haasteiden näkökulmasta. Yhteneviä tuloksia tutkielmissa saatiin siitä, ettei itse opetus poikkea yksikielisistä tilanteista merkittävästi, ja että perheen hyväksymästä asioimistulkista on hyötyä maahanmuuttajataustaisten perheiden opetuksessa. Molemmissa töissä opettajat myös kertoivat kannustavansa perhettä käyttämään suomalaisia viittomia kotikielisen ilmaisun tukena. Känkäsen (2013) opinnäytetyössä keskitytään enemmän myös kulttuurillisten tekijöiden vaikutukseen opetustilanteeseen, kun taas tässä opinnäytetyössä pureuduttiin tarkemmin opettajan ja asioimistulkin yhteistyöhön ja tulkatun perheopetustilanteen käytäntöihin.

Kuten tutkimuksen tuloksia esitellessä kuvattiin, lapsen perheenjäsenten suomen kielen taito vaihtelee, ja osalla perheopetukseen osallistujilla saattaa osata jo varsin hyvin suomea. Maahanmuuttajataustaiset kommunikaatio-opetuksen piirissä olevat

perheet ovat jo asettuneet asumaan Suomeen perheopetuksen alkaessa, ja suomen kieltä on ehditty näin ollen jo oppia. Tällöin asioimistulkki saattaa jättää tulkkaamatta opettajan puhetta, jos huomaa asiakkaan ymmärtäneen opettajan suomenkielisen puheen ilman tulkkausta. Lieneekö tästä johtuvaa, että opettajien kokemusten ja havaintojen mukaan asioimistulkki saattaa osallistua ajoittain opetukseen osallistuvien keskusteluun perheen kotikielellä tulkkaamatta keskustelua opettajalle. Maahanmuuttajataustaisten perheiden kommunikaatio-opetustilanteissa opettaja on usein ainoa, jolle tilanteessa käytettävistä kielistä toinen on täysin vieras, mikä saattaa tehdä tulkkaustilanteesta ajoittain epätasa-arvoisen opettajan näkökulmasta. Opettaja voi asioimistulkin asiakkaana pyytää tulkkia tulkkaamaan, mistä keskustellaan, sillä onhan myös asioimistulkin ammattisäännöstössä mainittu, että asioimistulkki pyrkii kattavaan tulkkaukseen, ei jätä mitään pois, eikä lisää mitään (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2013).

Haastatellut opettajat toivat esille huomanneensa ristiriidan omien kokemusten ja yleisen oletuksen välillä liittyen perheopetukseen maahanmuuttajataustaisissa vieraskielisissä perheissä. Omat kokemukset maahanmuuttajataustaisissa perheissä ja tulkin välityksellä opettamisesta ovat olleet hyvinkin positiivisia, vaikka opettajat olivat kuulleet huonoista kokemuksista tai haastavista tilanteista. Evantian puolesta opettajia oli myös valmisteltu opetustilanteeseen siten, että jos asioimistulkin kanssa työskentelyssä ilmaantuu hankaluuksia, kannattaa Evantiaan olla yhteydessä, ja tilannetta selvitetään. Itsekin aiheesta ensimmäistä kertaa kuullessani ajattelin, että tällainen opetustilanne on varmasti monimutkainen ja vaatii paljon valmisteluja ja erikoistoitumisen onnistuakseen.

Mistä tämä opettajien ennakkoon koettu epävarmuus maahanmuuttajataustaisten perheopetusta kohtaan, minkä jo Känkänen (2013) opinnäytetyössään toi esille, voi johtua? Yksi syy lienee se, että ilmiö on uusi, eikä alalla ole siitä vielä paljon kokemusta tai tietoa. Kommunikaatio-opettajat ovat totutusti toimineet yksikielisissä tilanteissa, kun käytettävissä on ollut yhteinen kieli opetusperheen kanssa. Lisäksi epävarmuutta opettajissa on Evantian (2013b) mukaan aiheuttanut kielimuuri ja kulttuurilliset erot, joista jälkimmäiseen ei keskitytä tässä tutkimuksessa. Kielimuuri mietityttäne erityisesti opettajia, sillä opetettava asia ja opetuksen tarve liittyy olennaisesti juuri kieleen ja sen kehitykseen. Kuinka tukea opetuspäätöksensaaajan kielenkehitys-

tä, kun perheen kanssa ei ole yhteistä kieltä, eikä perheen kieltä, sen ilmaisuja tai rakenteita tunneta? Opinnäytetyön mukaan asioimistulkin käyttö perheopetustilanteessa on luonteva tapa toteuttaa opetusta. Asioimistulkki tulkkaa kielellisen viestinnän, mutta voi myös opetustilanteessa toimia kielen asiantuntijana ja selventää kielten eroja tarvittaessa.

Kuten asioimistulkkien koulutustaustoja kuvatessani alaluvussa 4.4 *Asioimistulkin rooli* esittelin, asioimistulkkien koulutus- ja ammattitaustat ovat toisistaan poikkeavia. Kaikki havainnoidut tulkin välityksellä tapahtuneet kolme perheopetustilannetta olivat sellaisia, joissa perheen kotikieli kuuluu sivulla 18 esiteltyihin Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen eniten tulkkaamiin kieliin. Näistä kielistä on ollut jo pitkään saatavissa koulutusta, joten asioimistulkkien ammattitaito voidaan olettaa tasokkaaksi. Olisi ollut mielenkiintoista verrata opettajien kokemuksia myös pienempien kieliryhmien kielten asioimistulkkien kanssa työskentelystä. Kaikki viittomien opettajat korostivat tapaamiensa tulkkien korkeatasoista ammattimaisuutta, hyvää ammattitaitoa ja tulkin roolin hallintaa yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta.

Vatanen ja Rantala (2006) korostavat artikkelissaan sen tärkeyttä, että kommunikaatio-opettaja huomioi opetuksessaan asiakkaidensa yksilölliset tarpeet ja lähtökohdat. Kommunikaatio-opettajien haastatteluiden mukaan tämä on ensiarvoisen tärkeää myös maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettaessa. Opetus täytyy toteuttaa ja suunnitella juuri kyseiselle perheelle ja kyseiseen tilanteeseen kohdennetuksi. Opettajan tulee toimia tilanteessa perhekohtaisesti, eikä niinkään suunnitella opetusta tulkkauksen näkökulmasta. Tulkkaus nähdään vain yhtenä osana opetustilannetta, eikä sitä määrittelevänä tekijänä.

Opinnäytetyön liitteistä löytyvät tuloksista kootut erilliset vinkkilistat niin kommunikaatio-opettajille kuin asioimistulkille tulkatussa perheopetustilanteessa työskentelyyn (Liitteet 1–2). Vinkit on koottu oman ammattiryhmän kokemista hyvistä käytänteistä, ammattilaisen esittämistä toiveista yhteistyökumppanilleen ja havainnointitilanteissa tehdyistä havainnoista sekä tietoperustasta tehdyistä poiminnoista. Näiden vinkkilistojen kokoamisella pyrin vastaamaan tilaajan toiveeseen työn tuloksista tiivistetystä materiaalista, sekä Känkäsen (2013, 58–59) esittämään ehdotukseen jonkinlaisten ohjeiden kokoamisesta asioimistulkin käytöstä kommunikaatio-opetustilanteissa.

Vinkkilistauksien on tarkoitus nimensä mukaan antaa neuvoja tulkattuun kommunikaatio-opetukseen valmistautumiseen, eikä niistä ole pyritty kokoamaan virallista ja tyhjentävää ohjeistusta aiheesta. Opetustilaus.fi:n koordinaattorit ovat koonneet opinnäytetyön kirjoittamisen aikaan alihankkijoilleen työkalua maahanmuuttajataustaisien perheiden kommunikaatio-opetuksesta, ja tässä projektissa voidaan hyödyntää niin opinnäytetyöni tuloksia kokonaisuudessaan kuin siitä tiivistettyjä vinkkilistoja.

Kerätyn aineiston käsiteltyäni ajattelen, että olisi hyvä, jos asioimistulkki saisi aina toimeksiantonsa yhteydessä opettajan yhteystiedot. Haastattelujen mukaan tämä käytäntö toteutui vaihtelevasti. Sama käytäntö olisi varmuuden vuoksi hyvä myös toisinpäin. Vaikka yhteydenpitoa opettajien ja asioimistulkkien välillä ei ole ollut ennen opetustilanteita, molempien osapuolien liikkuva työ voi aiheuttaa tilanteita, joissa olisi hyvä saada yhteys toiseen osapuoleen. Tällaisia tilanteista esimerkkeinä havainnointitilanteiden ja haastattelujen mukaan ovat, etteivät opettaja ja asioimistulkki löydä toisiaan myöhästymisestä, eksymisestä tai tapaamispaikkaan liittyvistä epäselvyyksistä johtuen. Tällä hetkellä tällaisia tilanteita lähdetään selvittämään Evantian tai Helsingin seudun asioimistulkikeskuksen kautta, mikä monimutkaistaa ja hidastaa tilanteen selviämistä verrattuna siihen, että osapuolet voisivat ottaa yhteyttä suoraan toisiinsa.

Tämän käytännön vakiintuminen saattaisi myös kannustaa asioimistulkkia ottamaan yhteyttä opettajiin ennen tulkkaustilannetta. Yksi haastatelluista opettajista koki, että tulkkauksen käytännöistä ja asioimistulkin ja opettajan toiveista olisi hyvä keskustella etukäteen, sillä opetustilanteessa tavatessa tällä keskustelulle on hyvin vähän aikaa. Yksi asioimistulkeista myös kertoi, että opetuksen tavoitteiden tuntemisesta on hyötyä tulkkaustilanteessa toimimisessa. Mikäli tällaista keskustelua käydään, on se syytä tehdä hienotunteisesti ja harkiten. Erään opettajan kokemuksen mukaan perheen luottamuksen saavuttamiseksi on ollut tärkeää, että perhe näkee, ettei heidän asioistaan ole keskusteltu opetustilanteen ulkopuolella.

Kuten luvuissa 3 ja 5.2 kuvasin, pääkaupunkiseudulla oli opinnäytetyön kirjoittamisen aikana käynnissä myös useita maahanmuuttajataustaisten perheiden perheopetuksia, joissa puhetta tuetaan kuvin. Yksi tutkimuksiin osallistuneista opetustilanteista olikin tästä syystä kommunikointikansion ohjausta. Opettajan ja tulkin haastattelujen

mukaan kokemukset tilanteessa työskentelystä ja yhteistyöstä ovat samanlaisia, kuin viittomien perheopetuksessa työskennelleiden opettajien ja tulkkiensa. Havainnointitilanteiden ja haastatteluista saatujen tietojen mukaan opetustilanteet ja niiden tarkoitus ja luonne ovat hyvin samankaltaisia opetuksesta kommunikointimenetelmästä riippumatta. Yksi kommunikointikansion ohjauksen erityispiirre tulkkauksen näkökulmasta verrattuna viittomien opetukseen on, että kansion käyttöä osoitetaan jokaisella lauseella sanaa havainnollistava symboli ilmaistavan sanan kohdalla. Tällöin asioimistulkit tulkkauksen lauseet sana kerrallaan. Havainnoidussa opetustilanteessa käytetyissä kommunikointikansioissa on tarkoitteiden symbolien alla myös suomenkieliset sanat, vaikka perheen kotikieli on muu kuin suomi. Tällöin kommunikointikansio voi edesauttaa myös perheen suomen kielen sanaston oppimista. Haastateltu opettajan mukaan kuvat auttavat myös kielimuurin ylittämässä vieraskielisessä opetustilanteessa, ja välillä asioimistulkit ovat saattaneet kokea työnsä tarpeettomaksi tällaisissa opetustilanteissa.

7.3 Tutkielman luotettavuus ja eettinen arviointi

Tulevana viittomakielen tulkki ja viittomakommunikaation opettajana minulla oli ennakkokäsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Nämä käsitykset pohjautuivat vielä varsin rajalliseen kokemukseeni ja tietotaitooni tulkkauksen ja kommunikaatio-opetuksen aloilta. Tutkimuksen luotettavuuden eli validisuuden takaamiseksi tutkijakohtaiset tekijät on tiedostettava ja otettava huomioon tutkimustuloksia esitellessä, arvioidessa ja raportoinnissa (Grönfors 2010, 155). Tutkielman tekijänä minun piti osata jättää omat hypoteesini tutkimuksen tuloksista sivuun ja raportoida monipuolisesti ja totuudenmukaisesti tutkimuksessa esiin tulleita havaintoja ja haastattelulla kerättyjä kokemuksia. Koen onnistuneeni tässä tehtävässä, sillä olen tiedostanut asian alusta lähtien.

Tutkimuksen tulokset eivät ole kolmen yksittäisen opetustilanteen havainnointina ja niihin osallistuneiden ammattilaisten haasteluina yleistettäviä. Opinnäytetyön tarkoituksena ei ollut kehittää yhtenäisiä kaiken kattavia toimintaohjeita opettajille tai asioimistulkeille perheopetustilanteissa. Selvityksen tavoitteena oli kuvata opettajien ja tulkkiensa kokemuksia yhteistyöstä ja työskentelystä kommunikaatio-opetuksessa maahanmuuttajataustaisissa perheissä sekä kuvata tulkitun perheopetustilanteen

erityispiirteitä. Opinnäytetyö ja sen tulokset voivat herättää ajatuksia ja jakaa hyviä käytänteitä asioimistulkin ja opettajien yhteistyöstä, rooleista ja työskentelystä opetustilanteissa.

Opinnäytetyön aineistonkeruu jäi kolmen perheopetustilanteen ja niihin liittyneiden haastattelujen kokonaisuutena suppeahkoksi. Olisi ollut mielenkiintoista tutkia yksi tai kaksi lisätapausta opinnäytetyön puitteissa. Aineistoa olisi ollut olosuhteiden salliessa hyvä yhtenäistää siten, että kaikki opetustilanteet olisivat olleet viittomien perheopetuksia. Toisaalta olisi ollut mielenkiintoista, mikäli aineisto olisi ollut heterogeenisempaa esimerkiksi perheiden kotikielien ja -kulttuurien osalta. Opinnäytetyön tutkimusosuuteen osallistujien löytäminen oli haastavaa käynnissä olleiden tutkielmaan soveltuvien viittomien perheopetusten rajallisen määrän vuoksi. Lisäksi aineistonkeruu vaati monen eri tahon suostumusta ja aikataulujen yhteensovittamista – opetuksen havainnointiin piti saada hyväksyntä opettajan lisäksi myös perheeltä ja asioimistulkilta. Aineiston keruun haasteisiin vastatakseni venyitin aikatauluani siten, että viimeinen tapaus havainnoitiin ja ammattilaiset haastateltiin vasta huhtikuussa. Mielestäni aineisto on kuitenkin riittävä aiheen erityispiirteiden esittelyyn sekä hyvien käytänteiden ja ammattilaisten kokemusten jakamiseen pyrkivässä selvityksessä.

Haastatteluihin henkilökohtaisesti kutsumistani henkilöistä yksi asioimistulkki kieltäytyi osallistumasta tutkimukseni haastatteluosuuteen. Kunnioitin tätä kieltävää vastausta, sillä en kokenut voivani painostaa henkilöä osallistumaan haastatteluun. Hirsjärvi ja Hurme (2010, 85) pohtivat teoksessaan haastatteluihin suostuttelun eettisyyttä, ja toteavat, että koska haastattelijalla ei tavoittele taloudellista etua tai pyri haastateltavan vahingoittamiseen, on suostuttelu eettisesti hyväksyttävä käytäntö haastateltavia hankkiessa. Ystävällisellä, sitkeällä ja nöyristelemättömällä suostuttelulla, joka korostaa jokaisen haastateltavan tärkeyttä ja ainutlaatuisuutta, saadaan usein haastateltava motivoitua osallistumaan tutkimukseen (Hirsjärvi & Hurme 2010, 85). Näin ollen olisin hyvin voinut, ja minun olisi ehdottomasti pitänyt, yrittää suostutella kyseistä asioimistulkkia osallistumaan haastatteluun kertomalla tarkemmin opinnäytetyöstäni ja perustelemalla osallistumisen merkitystä tutkielmalleni sekä sen merkitystä alalle. Pienessä tutkimusjoukossa yksikin teemahaastattelu on merkittävä osa otantaa.

Havainnointi oli antoisa aineistonkeruutapa tutkimukselleni, sillä sitä kautta sain tietoa opetustilanteen kulusta tulkin välityksellä, ja pääsin käsiksi tulkatun opetuksen erityispiirteisiin. Ilmiönä opettajan ja tulkin yhteistyö perheopetuksessa oli minulle niin vieras, että tarvitsin havainnointia haastattelujen pohjalle, mutta havainnointi toimi työssäni myös itsenäisenä aineistonkeruumenetelmänä. Kuten havainnointia tutkimusmenetelmänä kuvatessa toin esiin, havainnointi saattaa vaikuttaa tilanteen osallistujien käytökseen. Mielestäni havainnointitilanteet sujuivat kuitenkin hyvin, mihin varmasti myötävaikutti se, että tilanteeseen osallistujia oli hyvissä ajoin informoitu havainnoinnista ja opinnäytetyön aiheesta. Havainnointi keskityi opettajan ja asioimistulkin yhteistyöhön. Yhdessä havainnointitilanteessa opettaja kertoi huomaneensa, että perheenjäsenet eivät osanneet olla tilanteessa aivan yhtä rennosti, kuin tavallisessa opetustilanteessa. Havainnoijana en huomannut läsnäoloni vaikuttavan merkittävästi ammattilaisten käyttäytymiseen, ja he vaikuttivat keskittyvänsä puhtaasti opetustilanteessa työskentelyyn.

Haastattelua tehdessään haastattelija on suorassa vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Tästä seuraa, että haastattelu on joustava tapa kerätä aineistoa. (Hirsjärvi, Remes & Hurme 2009, 204–205.) Haastattelijan tulee tuntea aihepiiri, ohjata keskustelua siten, että saa vastaukset haluamaansa kysymyksiin, olla selkeä, herättää luottamusta ja olla avoin ottamaan huomioon uudet haastateltavan esiin nostamat piirteet (Hirsjärvi & Hurme 2010, 68–69). Koin haastattelijan roolin tutkielman alkutaipaleella hankalaksi ja taitoni vajavaisiksi erityisesti selkeyden ja joustavuuden osalta. Erityisen haastavaksi haastattelutilanteissa ilmeni haastateltavan esiin tuomiin asioihin reagoiminen. Ensimmäistä haastattelua analysoidessani huomasin, että pidättäydyin liikaa suunnittelemassani haastattelurungossa, enkä osannut tarttua haastateltavan esiin nostamiin mielenkiintoisiin yksityiskohtiin. Opinnäytetyön edetessä huomasin kuitenkin kehittyneeni haastattelijana, sillä olin osannut kiinnittää huomiota omaan toimintaani ensimmäistä haastattelua analysoidessani. Tutkimusmenetelmiä käsittelevässä kirjallisuudessa (esimerkiksi Hirsjärvi & Hurme 2010, 72–73) kuvataan usein koe- tai esihaastattelujen merkitystä varsinaisen tutkimuksen onnistumiseksi. Tällaisten koehaastatteluiden kautta olisin voinut päästä käsiksi myös omaan toimintaani haastattelijana ja korjata sitä jo ennen varsinaista aineiston keruuta, mutta aikataulusyistä niiden järjestämiseen ei ollut mahdollisuutta.

Tutkimusaineistoa kerätessä, sitä analysoitaessa ja tuloksia raportoitaessa tutkijan on kiinnitettävä huomiota siihen, että hän toimii eettisesti kestäväällä tavalla. Tutkimusaineistoa kerätessä tutkijan on kiinnitettävä huomiota osallistujien informointiin tutkimuksen toteutuksesta ja sen tavoitteista. Osallistujille on tärkeä kertoa, miten ja mihin haastatteluaineistoa käytetään sekä miten kerättyä aineistoa säilytetään. Lisäksi osallistujien täytyy tiedostaa, että osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. (Kuula 2010,9 99–117.) Näihin seikkoihin pyrittiin kiinnittämään huomiota tutkielman kaikissa vaiheissa. Tutkielman osallistujia pyydettiin allekirjoittamaan lupalomakkeet (Liitteet 5–7) varmistamiseksi osallistujien suostumus niin tutkielmaan osallistumiseen kuin aineiston käyttämiseen kyseisen tutkielman puitteissa sekä kuittaukseksi osallistujien informoinnista tutkielman olennaisista seikoista.

7.4 Jatkotutkimusehdotuksia

Yksi haastateltavista esitti, että jatkotutkimuksissa voitaisiin mahdollisesti tarkemmin pohtia, millä kielellä opetus tulisi toteuttaa. Olisiko mahdollista, että tulkin ja opettajan tiiviimmän yhteistyön kautta opetus tapahtuisi puhtaammin perheen kotikielellä siten, että tulkillä olisi aktiivisempi rooli opettamisessa? Haastateltu opettaja kuvasi tällaista opetustilannetta siten, että opettaja antaisi tilanteessa suomen kielellä viittomia, jotka tulkki sitten puhuisi ja viittoisi opetustilanteessa perheen kotikielellä. Hänen kokemuksen mukaan vieraskielisessä perheessä viittomakommunikaation opettamisessa kannattaisi kokeilla erilaisia opetusvariaatioita.

Helsingin kaupungin vammaisten sosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä toi haastattelussa esiin huolen maahanmuuttajataustaisten perheiden lapsista, joilla on kielen kehityksen häiriöitä. Haasteet ja ongelmat saattavat moninkertaistua näillä maahanmuuttajataustaisilla lapsilla, sillä heidän äidin- ja kotikielensä on eri kuin valtaväestön ja näin ollen esimerkiksi päiväkodin tai koulun käyttämä kieli. Ongelmat saattavat kasaantua ja lisätä syrjäytymisen riskiä. Näin ollen on tärkeää, että maahanmuuttajataustaiset perheet saavat kommunikaation tukea perheopetuksen muodossa. (Henkilökohtainen tiedonanto, Pirjo Nummelin 5.3.2014.)

Tähän sosiaalityöntekijän ilmaisemaan huoleen liittyen ja erään opettajan haastattelun perusteella jatkotutkimusta voisi tehdä maahanmuuttajataustaisten perheiden kommunikaatio-opetuksesta osana päätöksensaaajan muuta kuntoutusta. Tässä tutkimuksessa voisi tarkemmin keskittyä siihen, mikä opetuksen tavoitteena tulisi olla huomioiden perheen ja opetuspäätöksensaaajan lähtökohdat, kieliolot ja tulevaisuus. Jatkotutkimuksena olisi mielestäni mielenkiintoista myös tutkia kommunikaatio-opetusta maahanmuuttajataustaisissa perheissä perheen näkökulmaan keskittyen. Millaisia toiveita heillä on kommunikaatio-opetukselta, ja miten he kokevat kommunikaation perheopetuksen? Aihetta tutkiessa voisi mahdollisesti myös tarkemmin keskittyä kulttuurien kohtaamiseen perheopetuksessa.

LÄHTEET

- Autio, Anu & Ylijoki, Sanna 2005. Ideoita ja ajatuksia. Opas tukiviittomien opettajille. Helsinki: Viittomakielialan Osuuskunta Via.
- Bussman-Virta, Susanna & Mäki, Päivi 2011. Opettajuus viittomakielen tulkin kokeamana. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin perustutkinnon opinnäytetyö.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2012. Opetussuunnitelma 2012. Puhuttujen kielten tulkkauksen koulutusohjelma 210 op. Viitattu 15.4.2014.
<http://www.diak.fi/hakijalle/Koulutusohjelmat/Puhuttujen%20kielten%20tulkkauksen%20ko/Sivut/default.aspx>
- Esitutkintalaki (449/1987).
- Eskola, Jari 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 179–203.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010. Teemahaastattelu: Opit ja oletukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 26–44.
- Evantia 2013a. Evantia Oy. Viitattu 5.6.2013. <http://secure.levantia.fi/>
- Evantia 2013b. Hei kommunikaatio-opettaja! Kutsu maahanmuuttajataustaisten perheiden kohtaamista koskevaan koulutukseen keväällä 2013. Helsinki: Evantia Oy, Opetustilaus.fi -palvelu.
- Evantia 2013c. Opetustilaus.fi -palvelu ja palveluntuottajat. Asioita yhteistyön sujumiseksi. Helsinki: Evantia Oy, Opetustilaus.fi -palvelu.
- Evantia 2014. Opetustilaus.fi. Ratkaisu kommunikaatio-opetuksen haasteisiin. Opetus maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Helsinki: Evantia Oy, Opetustilaus.fi -palvelu (painossa).
- Grönfors, Martti 2010. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 154–170.
- Haaksilahti, Tiina 2005. Miten viittomaopetusta haetaan. Teoksessa VIITTIS – viittomia perheille. Helsinki: Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry.
- Hallintolainkäyttölaki (586/1996).
- Hallintolaki (434/2003).
- Helsingin kaupunki 2011. Palvelukuvaus. kommunikaatio-opetuksen välityksen hankinta vammaiselle henkilölle ja hänen lähipiirille. Tarjouspyyntö 11/2011.
- Helsingin kaupungin tietokeskus 2013. Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2013–2030. Tilastoja 2013: 5. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Viitattu 19.4.2014. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/13_02_11_Tilastoja_5_Vuori.pdf

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Huuhtanen, Kristiina 2011a. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 49–57.
- Huuhtanen, Kristiina 2011b. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 12–25.
- Huuhtanen, Kristiina 2011c. Kommunikointi elein ja viittomin. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 27–30.
- Kansaneläkelaitos 2012a. Hae oikeutta tulkkaukseen. Viitattu 10.3.2014. http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelut_hae-oikeutta-tulkkaukseen
- Kansaneläkelaitos 2012b. Tulkkauspalvelupäätös. Viitattu 10.3.2014. http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelut_paatos
- Kansaneläkelaitos 2012c. Tulkin tilaaminen. Viitattu 10.3.2014. http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelut_tulkin-tilaaminen
- Kansaneläkelaitos 2013. Kela uudistaa vammaisten henkilöiden tulkkauksen välityspalvelua. Viitattu 17.3.2014. http://www.kela.fi/ajankohtaista-yhteistyokumppanit-/asset_publisher/WQHcJ3JiaK7b/content/id/638781
- Kielilaki (423/2003).
- Kuula, Anja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino. 2. uudistettu painos.
- Känkänen, Heidi 2013. ”Tää opettajan etiikkahan ei ole ollenkaan niin selkeää.” Opettajan kohtaamia eettisiä haasteita viittomakommunikaation perheopetuksessa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielentulkin perustutkiminnon opinnäytetyö.
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (759/1987).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).
- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010).
- Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen Minna 2013. Kielikysymykset muuttoliikenteessä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy. 163–183.
- Makkonen, Timo & Koskenniemi, Eero 2013. Muuttoliikkeen maahanmuuttajien aseman oikeudellinen sääntely. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy. 55–80.

- Malin, Maili & Anis, Merja 2013. Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy. 141–159.
- Martikainen, Tuomas & Saari, Matti & Korkiasaari, Jouni 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy. 23–54.
- Ohtonen, Marianne & Roisko, Eija 2013. Kommunikaatio-opetus. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos THL. Viitattu 17.9.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi/Fl/vammais-palvelujen-kasikirja/kommunikointi/kommunikaatio-opetus/>
- Oikeusministeriö 2013. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013. www.oikeusministerio.fi/julkaisut. Viitattu 17.11.2013. http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1371116573213/Files/VNn_kielikertomus_2013_suomi.pdf
- Opetushallitus 2006. Näyttötutkinnon perusteet. Asioimistulkin ammattitutkinto 2006. Määräys 42/011/2006. Opetushallitus: Helsinki. Viitattu 19.9.2013. http://www.oph.fi/download/110919_asioimistulkki_ammattitutkinto.pdf
- Räty, Tapio 2010. Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Helsinki: Kynnys ry.
- Salo, Janne 2013. Tulkkauspalveluiden käytöstä -koulutusmateriaali. Vantaan kaupunki: Helsingin seudun asioimistulkkipalvelukeskus. Julkaisematon lähde.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Ministeri Risikko: Vammaisten tulkkipalvelujen järjestäminen Kelan tehtäväksi. Sosiaali- ja terveysministeriö: Tiedote 365/2007. Viitattu 2.4.2014. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1225745#fi>
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry 2013. Asioimistulkin ammattisäännöstö. Viitattu 20.9.2013. <http://www.sktl.fi/@Bin/33669/asioimistulkin+ammattisäännöstö.pdf>
- Tiittula, Liisa & Ruusuvaori, Johanna 2005. Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvaori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 9–21.
- Tilastokeskus 2013. Väestön rakenne 2013. Vuoden 2013 väkiluvun kasvusta vieraskielisten osuus 90 prosenttia. Tilastokeskus. Julkaistu 21.3.2014. Viitattu 01.04.2013. http://www.stat.fi/til/vaerak/2013/vaerak_2013_2014-03-21_tie_001_fi.html
- Trogen, Ada 2010. Ammatillisuutta kommunikaatio-opetuksen järjestämiseen. Kielisilta 4/2010, 16–17.
- Työministeriö 2005. Työryhmän ehdotus hallituksen maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi. Työministeriö: Helsinki. Viitattu 15.11.2013. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj355.pdf
- Ulkomaalaislaki (301/2004).
- Vantaan kaupunki 2014a. Helsingin seudun asioimistulkkipalvelukeskus. Vantaan kaupunki: Helsingin seudun asioimistulkkipalvelukeskus. Viitattu 13.2.2014. <http://www.vantaa.fi/tulkkipalvelukeskus>

- Vantaan kaupunki 2014b. Ohjeita viranomaisille. Näin toimit tulkin kanssa. Vantaan kaupunki: Helsingin seudun asioimistulkikeskus. Viitattu 21.3.2014.
http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali- ja_terveyspalvelut/tulkikeskus_siirretaan_/ohjeita_viranomaisille
- Vatanen, Tuula & Rantala, Matleena 2006. Viittomakielialaan liittyviä määritelmiä. Teoksessa Tuula Vatanen & Matleena Rantala (toim.). Viito niin ymmärrän. Estetön kommunikointi viittoen -projekti. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 4, 2006. 9–14.
- von Tetzchner, Stephen & Martinsen, Harald 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Suom. Kaisa Launonen. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

LIITTEET

LIITE 1

Vinkkejä asioimistulkille kommunikaation perheopetustilanteen tulkkaukseen valmistautumiseen

- Voit halutessasi olla yhteydessä kommunikaation opettajaan ennen tulkkaustilannetta kysyäksesi opetuksesta ja opettajan opetuskerralle laatimista suunnitelmista.
- Kommunikaation perheopetuksen päätöksensaja on usein lapsi, jolla on kielen kehitykseen liittyviä haasteita.
- Tapaa tulkki opetuspaikan ulkopuolella, jonka jälkeen menette yhdessä sisään perheen kotiin. Tässä vaiheessa ehditte nopeasti keskustella opetustilanteen kulusta ja molempien osapuolien toiveista.
- Kommunikaatio-opetus tapahtuu usein perheen kotona, ja siihen voi osallistua perheenjäseniä, sukulaisia ja perheen tuttavii. Myös lapset saattavat osallistua perheopetukseen. Kommunikaatio-opetusta voidaan toteuttaa myös muualla, esimerkiksi lapsen päiväkodissa.
- Tulkkaustilanteessa kannattaa kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin:
 - Tulkkaa kaikki tilanteessa puhuttu
 - Muista tulkin rooli, mutta pyri sopeutumaan tilanteeseen. Opetustilanteeseen saattaa osallistua myös perheen lapsia, jolloin voi olla luonnollisempaa, että tulkki on aidosti läsnä tilanteessa, esimerkiksi harjoituksissa
 - Jos tilanteen luonteeseen ja osallistujille ja opettajille sopii, voit osallistua harjoitukseen
 - Opettaja saattaa pyytää sinua ohjatusti arvioimaan päätöksensajan ilmaisua. Voit halutessasi kieltäytyä tästä tehtävästä.
 - Tilanteessa saattaa nousta esiin kielen rakenteellisia eroja, jotka voit hyvin tuoda esille yhteisen keskustelun aiheeksi
- Tulkin laskutuslomakkeen voi allekirjoittaa joko opettaja tai perheenjäsen
- Kannattaa tutustua etukäteen kommunikaation tuen tarpeeseen ja tuen muotoihin, sekä aiheeseen liittyvään sanastoon. Tutustumisen arvoista tietoa löytyy muun muassa seuraavilta sivustoilta:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/kommunikointi/kommunikaatio-opetus/>

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elamantuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi/>

<http://www.papunet.net/tietoa>

Kirjallisuutta:

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Toimittanut Kristina Huuh-tanen. Kehitysvammaliitto ry 2011.

LIITE 2

Eväitä kommunikaatio-opettajille asioimistulkkien kanssa työskentelyyn

- Tapaa asioimistulkki opetuspaikan ulkopuolella. Asioimistulkkia on ohjeistettu Helsingin seudun asioimistulkkeskuksesta toimesta olemaan menemättä asiakkaan kotiin yksin. Toisaalta käytännön kokemuksen mukaan tulkki saattaa odottaa jo asiakkaan kotona. Pääsääntö kuitenkin on, että asioimistulkki ja opettaja tapaavat opetuspaikan ulkopuolella ja menevät yhdessä opetustilanteeseen.
- Jos tulkkia ei kuulu opetustilanteeseen, ota yhteys Evantiaan tai suoraan Helsingin seudun asioimistulkkeskukseen
- Ulkopuolella asioimistulkin tavatessasi ehdit myös pikaisesti keskustella hänen kanssaan toiveistasi ja kertoa hänelle, mistä opetuksessa on kyse ja millainen opetustilanne on. Opettajat ovat kokeneet hyväksi käytännöksi kysyä, onko asioimistulkilla aikaisempaa kokemusta kommunikaation perheopetustilanteista, ja vastauksen perusteella muotoilla oman ”pikaperehdytyksensä” asioimistulkeille.
- Kerro tulkille, mikä on opetuksen tarkoitus ja mihin sillä pyritään
- Huomio opetustilanteessa tulkkaus siten, että tauotat puhettasi. Pyri olemaan selkeä ja johdonmukainen. Voit keskustella asioimistulkin kanssa siitä, kuinka hän toivoo puheen tauotettavan. Yleensä yhteinen, luonnollinen rytmi löytyy nopeasti.
- Jos asioimistulkki toimii tilanteessa tulkin roolia rikkoen tai muuten epäasiallisesti, perhe ei hyväksy tulkkia tai yhteistyö ei toimi, voit olla yhteydessä Evantiaan, joka huomioi asian tulevia tulkkitalauksia tehdessään.
- Ole joustava opetustilanteessa ja keskity perheen yksilöllisiin tarpeisiin ja opetustilanteen ainutlaatuisuuteen
 - tulkki on vain väline opetuksessa
 - Leikit saattavat tuntua jossain kulttuureissa vieraalta aikuisten tekemiseltä
- Avoin asenne vie pitkälle. Pyri luomaan luonteva opetustilanne kahdesta vieraasta ammattilaisesta huolimatta. Joskus, varsinkin jos lapsia on paikalla, voi tilanteen kannalta olla luontevinta, jos asioimistulkki esimerkiksi osallistuu peleihin.
- Tekstit, esimerkiksi käännöslauseet ovat hankalia harjoitteita tulkkauksen näkökulmasta, sillä tulkki ei käännä tekstiä. Asiat kannattaa käydä läpi suullisesti.
- Muista, että olet tulkin asiakas ja voit vaatia laadukasta palvelua. Kysy tilanteessa, jos sinusta tuntuu, että jäit paitsi tiedosta tai, että tulkkaus on vajavaista. Anna myös palautetta tulkkauspalvelusta Evantiaan tai Helsingin seudun asioimistulkkeskukseen – niin risuja kuin ruusujakin.
- Opetustilanteen lopuksi asioimistulkin laskutuslomakkeen voi allekirjoittaa joko opettaja tai joku perheen jäsen. Käytännössä kuitaajana toimii opettaja.
- Jos sama asioimistulkki on tulossa myös seuraavalle kerralle, voit kertoa seuraavasta tuntisuunnitelmasta tai opetuskerran aiheen tulkille, jotta hän voi valmistautua tulkkaukseen

LIITE 3

HAASTATTELURUNKO OPETTAJILLE

TAUSTAKYSYMYKSET

1. Koulutustausta:
2. Työkokemus:
3. Työkokemus tulkkien kanssa toimimisesta perheopetustilanteissa:

YHTEISTYÖ OPETUKSEEN VALMISTAUTUMISESSA

4. Yhteistyö puheterapeutin kanssa (perheen kielivalinta)?
5. Oletteko olleet tulkin kanssa yhteydessä ennen opetuksen alkua tai sen aikana?
6. Miten tulkkauksen toteuttamistapaan on päädytty?
7. Millaista yhteistyötä tulkkien kanssa olette tehneet?

YHTEISTYÖ TULKKAUSTILANTEESSA

8. Miten opettaja onnistuu tarkkailemaan perheen viittomien käyttöä tulkatusta tilanteessa?
9. Onko tulkkauksenmuoto/-tapa vaihdellut perheen/tulkin mukaan?
10. Välittääkö tulkki tilanteessa muuta oleellista tietoa kuin puhdasta kielellisen viestin kääntämisestä?

KOKEMUS TULKIN KANSSA TYÖSKENTELESTÄ

11. Mitä pidät opettajana tärkeänä viittomakommunikaation opetuksen tulkkauksessa?
12. Onko tulkkia tarpeen opastaa viittomakommunikaation periaatteista?
13. Miten kommunikaatio-opetus tulkkien kanssa on sujunut?
 - Onko opetustilanteissa tullut vastaan haastavia tilanteita opettajan näkökulmasta tulkkaukseen liittyen?
 - miten näissä tilanteissa on toimittu?

TULKIN KÄYTÖN VAIKUTUS OPETTAJAN TYÖHÖN

14. Huomioitko opetustilanteen tulkkauksen opetusta suunnitellessa?
15. Vaikuttaako tulkin läsnäolo opetusmetodeihin, harjoitteisiin tai opetustyyliin?

YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN

16. Miten tulkin ja opettajan välistä yhteistyötä voisi kehittää?
17. Miten onnistunut opetus tulkin välityksellä saavutetaan?
18. Mitä asioita tulkin tulee mielestäsi huomioida tulkatusta opetustilanteessa?
19. Onko sinulla opettajana toiveita yhteistyöltä tulkkien suunnalle?

LIITE 4

HAASTATTELURUNKO ASIOIMISTULKEILLE

TAUSTAKYSYMYKSET

1. Koulutustausta:
2. Työkokemus tulkkina:
3. Kokemus/osaaminen kommunikaation perheopetuksesta:
4. Tulkattava kieli:

TYÖTEHTÄVÄÄN VALMISTAUTUMINEN

5. Valmistauduitko työtehtävään etukäteen jotenkin?
6. Millaista yhteistyötä olette opettajan kanssa tehneet?
7. Saitko perehdytystä viittomakommunikaation periaatteisiin tai opetuksen opetuksen alussa?
8. Oletteko keskustelleet opettajan kanssa perheopetuksesta/tulkkauksesta etukäteen, opetuksen aikana tai opetuskertojen välillä?

YHTEISTYÖ OPETUSTILANTEESSA

9. Miten tulkkaus toteutetaan?
 - Onko asiasta sovittu opettajan kanssa, kokeiltu eri vaihtoehtoja?
10. Millaisia haasteita näissä tulkkauksilanteissa kohtaa?
11. Välitätkö tulkkauksilanteessa muuta kuin kielellistä viestiä?
 - (Kuvailenko asiakkaiden ilmaisua, viittomien käyttöä, kulttuurillisia tekijöitä ym.)

KOKEMUKSIA PERHEOPETUSTILANTEIDEN TULKKAUKSESTA

12. Miten koet tulkkauksen perheopetustilanteissa (haastavaa, tavallinen asioimistilanne ym)?
13. Onko opetustilanteissa tullut vastaan haastavia tilanteita tulkkauksen näkökulmasta?
 - miten näissä on toimittu?

YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN

14. Miten tulkin ja opettajan välistä yhteistyötä voisi kehittää?
15. Millaista ennakkotietoa kaipaisit perheopetukseen liittyen työsi tueksi?
16. Onko toiveita opettajien toimintaan tulkin näkökulmasta?
(Kaipaatko tietoa viittomakommunikaation periaatteista, tiiviimpää yhteyttä opettajan kanssa, opetustavasta tai tulkin huomioimisesta opetustilanteissa)

HAVAINNOINTILUPA PERHEILLE

LUPA

Annan luvan Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelman opiskelija Jatta Koljoselle tulla kotiimme seuraamaan tukiviittomien opetusta __.__.201__.

Opiskelija saa tehdä havaintoja ja muistiinpanoja tulkin ja opettajan työskentelestä perheopetustilanteessa ja käyttää näitä tietoja myöhemmin opinnäytetyössä. Opinnäytetyöntekijä ei osallistu opetukseen. Opinnäytetyöntekijää sitoo viittomakielentulkkien vaitiolovelvollisuus. Havainnointitutkimuksessa saatuja tietoja esitetään opinnäytetyössä sellaisessa muodossa, ettei se loukkaa asiakkaiden yksityisyyttä, eikä havainnointitutkimukseen osallistuneiden henkilöiden henkilöllisyyttä paljasteta.

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Allekirjoitus ja nimen selvennys

LIITE 6

HAVAINNOINTILUPA OPETTAJILLE JA TULKEILLE

LUPA

Annan luvan Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelman opiskelija Jatta Koljoselle havainnoida työskentelyäni tukiviittomien perheopetuksessa __.__.201__.

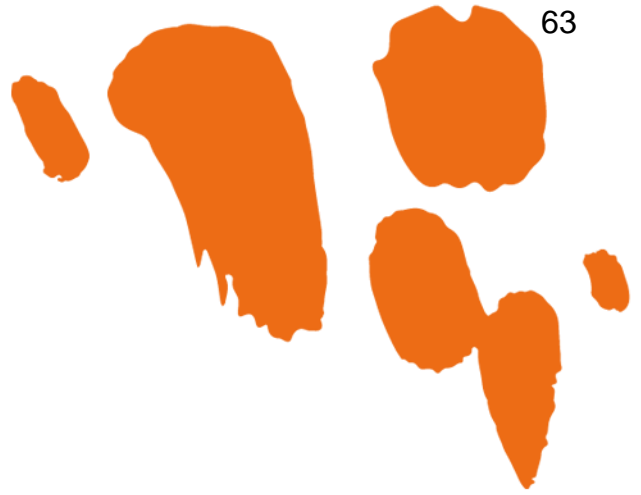
Suostun vapaaehtoisesti siihen, että opinnäytetyöntekijä saa tehdä havainnot ja muistiinpanoja tulkin ja tukiviittomaopettajan välisestä yhteistyöstä perheopetuksen aikana. Opinnäytetyöntekijä ei osallistu opetukseen tai tilanteen kulkuun. Opinnäytetyöntekijää sitoo viittomakielentulkkienvaitiolovelvollisuus. Havainnointitutkimuksessa saatuja tietoja esitetään opinnäytetyössä sellaisessa muodossa, ettei se loukkaa asiakkaiden yksityisyyttä, eikä tutkimukseen osallistuneiden opettajien tai tulkkienväen henkilöllisyyttä paljasteta.

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Ammatti

Yhteystiedot

HAASTATTELULUPA

Haastateltavan nimi _____

Haastateltavan ammatti _____

Osallistun haastateltavana Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielen-
tulkin koulutusohjelman opiskelija Jatta Koljosen opinnäytetyötutkimukseen.

Opinnäytetyössä keskitytään viittomakommunikaatio-opettajan ja tulkin väliseen
yhteistyöhön viittomakommunikaation perheopetuksessa.

Tutkimukseen osallistujien henkilöllisyys ei tule esille opinnäytetyöraportissa tai
muussa tutkimuksen vaiheessa.

Haastattelu äänitetään myöhempää analysointia varten. Haastattelumateriaali
tuhotaan tutkimuksen valmistuttua.

Annan luvan käyttää haastattelumateriaalia opinnäytetyötutkimuksessa
kyllä ei

Annan luvan haastattelun äänittämiseen kyllä ei

Helsingissä __/__.201__

Haastateltavan allekirjoitus